

# *Վիճակագրական հավելված*

*Հավելվածների համարակալումը կատարված է ըստ գլուխների համարակալման:  
Առանձին դեպքերում բաղադրիչների գումարի և արդյունքի միջև աննշան տարբերությունները բացատրվում են տվյալների կլորացմամբ:*

Հավելված 1

Աղյուսակ A 1.1 Հայաստան. Բնակչության բնական շարժի ցուցանիշները, ամուսնությունները և ամուսնալուծություններն ըստ ՀՀ մարզերի և ք.Երևանի, 2012թ.

	Մշտական բնակչության թվաքանակը տարեվերջին, հազ.մարդ			Ծնունդ			Մահ			Ամուսնություն	Ամուսնալուծություն
	Ընդամենը	արական	իգական	Ընդամենը	արական	իգական	Ընդամենը	արական	իգական		
<b>ՀՀ</b>	<b>3026.9</b>	<b>1451.7</b>	<b>1575.2</b>	<b>42480</b>	<b>22743</b>	<b>19737</b>	<b>27599</b>	<b>14268</b>	<b>13331</b>	<b>19063</b>	<b>3250</b>
Ք.Երևան	1066.3	493.6	572.7	15612	8275	7337	9032	4579	4453	7118	1479
Արագածոտն	133.0	66.7	66.3	1907	1031	876	1269	665	604	875	101
Արարատ	261.4	127.7	133.7	3759	2024	1735	2193	1150	1043	1697	208
Արմավիր	267.1	130.8	136.3	3730	2028	1702	2316	1217	1099	1725	183
Գեղարքունիք	235.6	119.4	116.2	3189	1762	1427	1927	1041	886	1356	138
Լոռի	234.7	111.1	123.6	3339	1817	1522	2814	1433	1381	1321	427
Կոտայք	255.3	123.9	131.4	3643	1955	1688	2253	1219	1034	1732	245
Շիրակ	251.3	121.1	130.2	3573	1867	1706	2690	1381	1309	1399	233
Սյունիք	141.7	69.8	71.9	1551	832	719	1284	656	628	735	104
Վայոցձոր	52.2	25.7	26.5	630	345	285	499	253	246	370	50
Տավուշ	128.3	61.9	66.4	1547	807	740	1322	674	648	735	82

Աղբյուրը. ՀՀ ԱՎԾ

Հավելված 2

Աղյուսակ A3.1. Հայաստան. Աղքատության ցուցանիշները 2008 և 2012թթ.  
(ստանդարտ սխալները փակագծերում)

(տոկոսներով)

	2008թ.			2012թ.		
	ծայրահեղ աղքատ (%)	աղքատ (%)	Աղքատների %-ը ընդհանուր առկա բնակչության մեջ	ծայրահեղ աղքատ (%)	աղքատ (%)	Աղքատների %-ը ընդհանուր առկա բնակչության մեջ
Քաղաքային բնակավայրեր	1.9	27.6	64.9	3.2	32.5	64.6
	(0.3)	(0.9)		(0.5)	(1.1)	
ք.Երևան	1.1	20.1	33.8	2.2	25.6	26.7
	(0.4)	(1.4)		(0.6)	(1.6)	
Այլ քաղաքներ	2.8	35.8	31.0	4.4	40.2	37.9
	(0.4)	(1.1)		(0.7)	(1.4)	
Գյուղական բնակավայրեր	1.2	27.5	35.1	2.1	32.1	35.4
	(0.4)	(1.4)		(0.5)	(1.4)	
<b>Ընդամենը</b>	1.6	27.6	<b>100</b>	2.8	32.4	<b>100.0</b>
	(0.2)	(0.8)		(0.5)	(0.9)	

Աղբյուրը: SSԿԱՀ 2008 և 2012թթ.

Նշում: Սպառումը գնահատվել է մեկ չափահաս անձի հաշվով: Աղքատության ցուցանիշները հաշվարկվել են օգտագործելով 2009թ.-ի նվազագույն պարենային զամբյուղը և 2009թ.-ին գնահատված ոչ պարենային ապրանքների մասնաբաժինը: Աղքատության գծերը ճշգրտվել են գնաճը հաշվի առած: Ստանդարտ սխալները ճշգրտվել են ըստ ընտրանքի սկզբնական միավորների:

Աղյուսակ A3.2. Հայաստան. Մեկ չափահաս անձին համարժեք ամսական սպառումն ըստ դեցիլային խմբերի, 2008 և 2012թթ., դրամ, 2008թ. միջին տարեկան գներով

(տոկոսներով)

Դեցիլային խմբեր	2008թ.		2012թ.		Սպառման միջին տարեկան փոփոխությունը 2008-2012թթ. %
	Մասնաբաժինն ընդամենը սպառման մեջ	Միջին սպառում	Մասնաբաժինն ընդամենը սպառման մեջ	Միջին սպառում	
1-ամենա աղքատ	4.8	20462	4.3	19635	-1.0
2	5.9	25200	5.6	25295	0.1
3	6.7	28907	6.3	28525	-0.3
4	7.6	32524	7.4	33389	0.7
5	8.4	36311	8.4	38490	1.5
6	9.4	40213	9.3	42504	1.4
7	10.5	44839	10.4	47351	1.4
8	11.9	50663	11.8	53562	1.4
9	13.9	59478	13.9	63241	1.5
10-հարուստ	20.9	90123	23.8	103899	3.6
<b>Միջինը</b>	<b>100</b>	<b>42870</b>	<b>100</b>	<b>45587</b>	<b>1.5</b>

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2008 և 2012թթ.

**Աղյուսակ A3.3. Հայաստան. Աղքատության հիմնական ցուցանիշներն ըստ մարզերի և ք. Երևանի, 2008 և 2012թթ. (ստանդարտ սխալները փակագծերում) [95% վստահության միջակայք ձևավոր փակագծերով]**

(տոկոսներով)

	2008				2012					
	Ծայրահեղ աղքատ		Աղքատ		Ծայրահեղ աղքատ		Աղքատ		%-ն աղքատների մեջ	%-ն ընդհանուր առկա բնակչության մեջ
ք.Երևան	1.1 {0.3 ; 1.9}	(0.4)	20.1 {17.3 ; 22.9}	(1.4)	2.2 {0.1 ; 4.3}	(0.9)	25.6 {22.4 ; 28.7}	(1.4)	26.7	33.8
Արագածոտն	0.5 {-0.3 ; 1.3}	(0.4)	20.3 {13.9 ; 26.7}	(3.2)	0.9 {-0.4 ; 2.1}	(0.5)	21.2 {14.4 ; 28.0}	(3.0)	2.2	3.4
Արարատ	1.6 {0.2 ; 3.0}	(0.7)	31.3 {25.5 ; 37.1}	(2.9)	2.1 {-0.2 ; 4.3}	(1.0)	34.6 {28.5 ; 40.7}	(2.6)	8.8	8.2
Արմավիր	0.7 {0.1 ; 1.3}	(0.3)	24.5 {19.7 ; 29.3}	(2.4)	3.4 {0.4 ; 6.3}	(1.3)	34.3 {29.1 ; 39.5}	(2.3)	9.4	8.9
Գեղարքունիք	0.4 {0.2 ; 0.6}	(0.1)	32 {25.8 ; 38.2}	(3.1)	1.4 {-0.8 ; 3.5}	(0.9)	35.5 {31.0 ; 40.1}	(2.0)	7.8	7.1
Լոռի	2.8 {1.2 ; 4.4}	(0.8)	34.2 {29.2 ; 39.2}	(2.5)	3.4 {1.9 ; 4.9}	(0.6)	38.7 {33.0 ; 44.5}	(2.5)	11.6	9.7
Վոտայք	2.1 {0.7 ; 3.5}	(0.7)	39.5 {34.7 ; 44.3}	(2.4)	5.7 {1.1 ; 10.4}	(2.0)	42.5 {35.9 ; 49.0}	(2.8)	13.1	10.0
Շիրակ	4.6 {2.0 ; 7.2}	(1.3)	42.4 {37.2 ; 47.6}	(2.6)	5.5 {2.6 ; 8.4}	(1.3)	46.0 {42.7 ; 49.3}	(1.4)	12.1	8.5
Մյունիք	1.3 {0.5 ; 2.1}	(0.4)	20.3 {14.3 ; 26.3}	(3.0)	0.7 {-0.4 ; 1.7}	(0.4)	25.6 {20.8 ; 30.3}	(2.1)	3.2	4.1
Վայոց Ձոր	1.9 {0.1 ; 3.7}	(0.9)	21.1 {14.9 ; 27.3}	(3.1)	0.5 {-0.3 ; 1.3}	(0.3)	20.7 {13.3 ; 28.1}	(3.2)	1.2	1.8
Տավուշ	1.7 {0.3 ; 3.1}	(0.7)	23.2 {18.0 ; 28.4}	(2.6)	1.9 {-0.5 ; 4.2}	(1.0)	27.5 {21.4 ; 33.6}	(2.6)	3.7	4.4
Ընդամենը	1.6 {1.2 ; 2.0}	(0.2)	27.6 {26.0 ; 29.2}	(0.8)	2.8 {1.6 ; 4.1}	(0.5)	32.4 {30.3 ; 34.4}	(0.9)	100	100

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2008,2012թթ

**Աղյուսակ A3.4. Հայաստան: Աղքատությունն ըստ սպառման և եկամտի ցուցանիշների. (ըստ ընդհանուր համակցության) 2012թ (տոկոսներով)**

	Սպառման ցուցանիշով ոչ աղքատներ	Սպառման ցուցանիշով աղքատներ	Ընդամենը
<b>Ծայրահեղ աղքատներ. ծայրահեղ (պարենային) աղքատության գիծ = 21732 դրամ</b>			
Եկամտի ցուցանիշով ոչ աղքատներ	85.4	3.1	88.5
Եկամտի ցուցանիշով աղքատներ	10.9	0.6	11.5
Ընդամենը	96.3	3.7	100
<b>Աղքատներ. ընդհանուր աղքատության գիծ = 37004 դրամ</b>			
Եկամտի ցուցանիշով ոչ աղքատներ	46.4	20.8	67.2
Եկամտի ցուցանիշով աղքատներ	18.6	14.2	32.8
Ընդամենը	65.0	35.0	100

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2012թ.

**Աղյուսակ A3.5. Միաժամանակ և սպառման և եկամտի ցուցանիշներով աղքատները և ծայրահեղ աղքատները 2008 - 2012թթ. (տոկոսներով)**

	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.	2012թ.
Ծայրահեղ աղքատներ	0.6	1.2	1.1	1.2	0.6
Աղքատներ	14.3	16.6	17.7	16.0	14.2

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2008-2012թթ.

Աղյուսակ A3.6. Հայաստան. Աղքատության մակարդակը Հայաստանում 1996-2012 թթ.-ին ըստ ՀՖ երեք մեթոդաբանության

(տոկոսներով)

	1996թ. մեթոդաբանությամբ		2004թ. մեթոդաբանությամբ		2009թ. մեթոդաբանությամբ	
	աղքատ	ծայրահեղ աղքատ	աղքատ	ծայրահեղ աղքատ	աղքատ	ծայրահեղ աղքատ
1996	54.7*	27.7*	...	...	...	...
1998/99	55.1	22.9	56.1	21.0	...	...
2001	50.9	16.0	...	...	...	...
2002	49.7	13.1	...	...	...	...
2003	42.9	7.4	...	...	...	...
2004	39.0	7.2	34.6	6.4	53.5	4.4
2005	X	X	29.8	4.6	...	...
2006	X	X	26.5	4.1	...	...
2007	X	X	25.0	3.8	...	...
2008	X	X	23.5	3.1	27.6	1.6
2009	X	X	28.7	5.2	34.1	3.6
2010	X	X	28.9	5.3	35.8	3.0
2011	X	X	25.4	5.2	35.0	3.7
2012	X	X	21.1	3.5	32.4	2.8

\*) 1996թ. տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտությունն անց է կացվել մեկ ամսվա ընթացքում, այնուհետև 1998/99թթ.-ին և սկսած 2001թ.-ից այն իրականացվում է տարեկան պարբերականությամբ: 1996թ. - 2003թթ. հետազոտությունների տվյալները տարածված չեն գլխավոր համաքցության վրա:

Աղյուսակ A3.7. Հայաստան: Աղքատության մակարդակի փոփոխության բաժանումը սպառման աճի և բաշխվածության բաղադրիչների 2008 և 2012թթ. ընթացքում (միջին արժեքներ)

	Ընդամենը	Քաղաքային բնակավայրեր	Երևան	Այլ քաղաքներ	Գյուղական բնակավայրեր
<b>Ցայրահեղ աղքատներ</b>					
Աղքատության մակարդակի տոկոսային փոփոխությունը	1.20	1.36	1.15	1.60	0.93
Սպառման բաղադրիչ	-3.97	-4.15	-2.43	-6.08	-3.60
Վերաբաշխման բաղադրիչ	5.17	5.52	3.58	7.64	4.53
Մնացորդ (Residual)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
<b>Աղքատներ</b>					
Աղքատության մակարդակի տոկոսային փոփոխությունը	4.79	4.91	5.48	4.41	4.56
Սպառման բաղադրիչ	-17.47	-17.10	-14.96	-19.26	-18.24
Վերաբաշխման բաղադրիչ	22.25	22.01	20.44	23.67	22.80
Մնացորդ	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

Աղբյուրը. *SSYULZ 2008 - 2012թթ.*

**Նշում.** 2008-2012թթ. ընթացքում աղքատության մակարդակի փոփոխությունը կարելի է բացատրել միջին սպառման մակարդակի և սպառման բաշխվածության փոփոխությամբ: Աղքատության մակարդակի փոփոխության բաժանումը սպառման աճի և բաշխվածության բաղադրիչների (ըստ Դատտի և Ռավալիոնի կողմից մշակված մեթոդաբանության, 1992թ.) թույլ է տալիս բացատրել, թե ինչպիսին կլինեն սպառման աճի (անկման) ազդեցությունը աղքատության մակարդակի վրա, եթե անհավասարությունը մնար անփոփոխ և հակառակը: Հայաստանում 2008-2012թթ. ընթացքում աղքատության ընդհանուր մակարդակի 4.79 տոկոսային կետով աճը պայմանավորված է երկու բաղադրիչներով՝ սպառման միջին մակարդակի աճով, որը բերել է աղքատության մակարդակի 17.47 տոկոսային կետով անկմանը և անհավասարության ցուցանիշի աճով, որը հանգեցրել է աղքատության մակարդակի 22.25 տոկոսային կետով աճի: Այսպիսով, սպառման և վերաբաշխման ցուցանիշի աճը համատեղ առաջացրել են աղքատության մակարդակի բարձրացում: Տարածաշրջանային կտրվածքով դիտարկելիս ակնհայտ է, որ գյուղական վայրերում աղքատության ընդհանուր մակարդակի 4.56 տոկոսային կետով ավելացումը պայմանավորված է սպառման միջին մակարդակի աճով, որը բերել է աղքատության մակարդակի 18.24 տոկոսային կետով անկմանը և անհավասարության ցուցանիշի աճով, որը հանգեցրել է աղքատության մակարդակի 22.80 տոկոսային կետով աճը:

**Աղյուսակ A3.8. Հայաստան: Մպառման դեռերմինանունները, 2008 և 2012թթ.-ին  
Կախյալ փոփոխական: In (մեկ չափահասի հաշվով սպառումը)**

	2008թ. Լրիվ պայմաններ		2012թ. Լրիվ պայմաններ	
<b>Տնային տնտեսության բնութագրիչներ</b>				
0-5 տարիքային խումբ	-0.026	(0.010)**	-0.046	(0.012)***
6-14 տարիքային խումբ	0.014	(0.008)*	-0.008	(0.013)
15-18 տարիքային խումբ	-0.052	(0.013)***	-0.028	(0.014)*
19-25 տարիքային խումբ	0.011	-0.009	-0.015	(0.017)
26-45 տարիքային խումբ	0.022	(0.008)**	0.001	(0.013)
46-60 տարիքային խումբ		f		f
61+ տարիքային խումբ	-0.023	(0.012)*	0.004	(0.019)
Ln(տնային տնտեսության չափը)	-0.213	(0.022)***	-0.263	(0.027)*
<b>Տնային տնտեսության գլխավորի բնութագրիչները</b>				
Գլխավորի տարիքը	-0.007	(0.003)*	0.007	(0.005)
(Տարիքը) <sup>2</sup>	0	(0.000)**	0	(0.000)***
Կին	-0.06	(0.010)***	-0.54	(0.015)***
Հաշմանդամ	-0.027	-0.037	-0.017	(0.013)
Տարրական կամ ցածր կրթություն, թերի միջնակարգ		f		f
Ընդհանուր միջնակարգ կրթություն	0.076	(0.013)***	0.024	(0.018)
Միջնակարգ մասնագիտական	0.261	(0.097)**	0.071	(0.04)
Բարձրագույն կրթություն	0.237	(0.013)***	0.291	(0.167)***
Վարձու աշխատող		f		f
Ինքնագրադված	0.053	(0.027)*	-0.011	(0.04)
Այլ գործունեությամբ զբաղվող	0.044	-0.064	-0.043	(0.132)
Գործազուրկ	-0.014	-0.021	0.014	(0.04)
Կենսաթոշակառու	0.048	-0.036	-0.007	(0.029)
Այլ ոչ մասնակից	0.019	-0.071	0.209	(0.077)**
<b>Տնային տնտեսության այլ բնութագրիչներ</b>				
Միգրացիայում գտնվող անդամների առկայությունը	0.074	(0.018)***	0.187	(0.030)***
Արտասահմանից վերադարձած անդամների առկայությունը	0.079	(0.025)***	0	0
Հայաստանի այլ շրջաններից վերադարձած անդամների առկայությունը	0	0	-0.043	(0.048)
Վարձու աշխատող անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում		f		f
Ինքնագրադված անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում	-0.023	-0.024	-0.038	(0.049)
Այլ գործունեությամբ զբաղվող անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում	-0.049	-0.076	-0.097	(0.093)
Գործազուրկ անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում	-0.244	(0.023)***	-0.312	(0.016)***
Կենսաթոշակառու անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում	-0.283	(0.062)***	-0.289	(0.028)***
Այլ չզբաղված անդամների մասնաբաժինը տնային տնտեսությունում	0.094	(0.033)**	-0.134	(0.032)***
Ք.Երևան		f		f
Արագածոտն	-0.075	(0.020)***	0	(0.013)
Արարատ	-0.148	(0.011)***	-0.086	(0.016)***
Արմավիր	-0.043	(0.015)**	-0.145	(0.023)***
Գեղարքունիք	-0.16	(0.016)***	-0.112	(0.017)***
Լոռի	-0.165	(0.011)***	-0.2	(0.010)***
Կոտայք	-0.196	(0.007)***	-0.26	(0.007)***
Շիրակ	-0.211	(0.007)***	-0.248	(0.007)***
Սյունիք	-0.022	(0.010)**	-0.173	(0.004)***
Վայոց ձոր	0.008	-0.015	0.019	(0.015)***
Տավուշ	-0.028	(0.014)*	-0.112	(0.016)***
Կոնստանտա	11.112		11.354	
Ճշգրտված R քառակուսի	0.235		0.2919	0.2379
Աղքատներ MSE	0.3724		0.39645	0.4181
Դիտարկումների թիվը	7294		7237	4714

Աղբյուրը. SSԿԱՀ: 2008 և 2012թթ. տվյալները:

Լշում. f – համեմատվող կատեգորիա, \* ցույց է տալիս 10% նշանակություն:

\*\* ցույց է տալիս 5% նշանակություն: \*\*\* ցույց է տալիս 1% նշանակություն:

**Աղյուսակ A3.9. Հայաստան: Սպառման բաղադրիչներն ըստ քվինտիլային խմբերի և տարածաշրջանների 2008 և 2012թթ (ըստ 2011թ. միջին հանրապետական գների) (դրամ, ամսական)**

	Ամենաաղքատ		2		3		4		5		Ընդամենը	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
	<b>Բոլոր տնային տնտեսությունները</b>											
Մենդամբերը	16056	15711	19096	20139	21703	26118	25238	30986	30461	40404	22512	26671
Ոգելից խմիչքներ և ծխախոտ	762	903	1234	1443	1537	1709	2050	2108	2733	3290	1663	1890
Հագուստ և կոշիկեղեն	254	256	565	921	1061	1448	2061	1953	4427	7670	1674	2449
Կոմունալ, կապի (տելեգրաֆ) ծախսեր	2263	4140	3693	5793	5069	7322	5670	8973	8720	14326	5084	8111
Տրանսպորտ	148	555	363	1170	549	2572	875	4095	1099	7865	607	3251
Կենցաղային ապրանքներ	737	465	1357	678	2281	860	3624	1089	8378	1959	3276	1010
Հանգիստ, մշակույթ	0	43	1	115	2	160	13	224	67	1793	17	467
Կրթություն	144	26	778	176	1315	524	1943	640	4048	1578	1646	589
Առողջապահություն	12	534	154	1032	259	1444	687	2419	6133	8037	1449	2693
Այլ ծառայություններ	324	452	586	757	983	1202	1472	1603	2839	5597	1232	1922
Երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների պայմանական հաշվարկային արժեքը	2149	4548	2904	5856	3512	6453	4128	7974	5876	10235	3710	7013
<b>Միջին</b>	<b>22849</b>	<b>27633</b>	<b>30730</b>	<b>38080</b>	<b>38270</b>	<b>49812</b>	<b>47760</b>	<b>62065</b>	<b>74782</b>	<b>102755</b>	<b>42870</b>	<b>56067</b>
Բնամթերային տեսքով ստացված սպառված սննդամթերք	2478	1829	2909	2890	3529	3892	4691	5080	4541	6261	3630	3990
<b>ք. Երևան</b>												
Մենդամբերը	14847	14016	17411	18226	19810	23814	22448	27900	28426	36255	21670	25556
Ոգելից խմիչքներ և ծխախոտ	976	1261	1469	1457	1725	1528	2483	2224	2747	3618	2018	2188
Հագուստ և կոշիկեղեն	144	183	471	659	759	1083	1614	1281	4532	8587	1865	2954
Կոմունալ, կապի (տելեգրաֆ) ծախսեր	2872	4915	4197	7278	5974	8612	6183	10671	9676	16175	6327	10292
Տրանսպորտ	211	1135	366	1838	549	2970	855	4830	863	8903	622	4491
Կենցաղային ապրանքներ	730	397	1462	568	2597	663	3895	843	9088	1600	4245	898
Հանգիստ, մշակույթ	0	59	2	151	4	167	9	156	69	1839	23	600
Կրթություն	247	10	966	298	1630	429	2482	635	4844	1566	2405	694
Առողջապահություն	1	897	173	1220	224	2204	998	3531	4877	9879	1656	4197
Այլ ծառայություններ	733	551	1252	768	1593	1334	2591	1712	4251	5790	2334	2406
Երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների պայմանական հաշվարկային արժեքը	2524	4616	3075	6039	3493	6893	4164	8275	6216	10480	4195	7654
<b>Միջին</b>	<b>23284</b>	<b>28040</b>	<b>30844</b>	<b>38501</b>	<b>38359</b>	<b>49698</b>	<b>47721</b>	<b>62059</b>	<b>75591</b>	<b>104691</b>	<b>47311</b>	<b>61930</b>
Բնամթերային տեսքով ստացված	791	722	573	616	736	1075	1540	1646	3606	3552	1263	1734

	Ամենաաղքատ		2		3		4		5		Ընդամենը	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
սպառված սննդամթերք												
<b>Այլ քաղաքների տնային տնտեսություններ</b>												
Մսնդամթերք	15654	15764	18871	20290	21914	26970	25275	31175	30302	41377	21318	25576
Ոգելից խմիչքներ և ծխախոտ	726	893	1208	1392	1413	1987	1729	2048	2598	2629	1408	1681
Հազուստ և կոշիկեղեն	273	190	523	669	1170	1068	2210	1887	4395	7373	1420	1905
Կոմունալ, կապի (տելեգրաֆ) ծախսեր	2209	4020	3970	5859	5314	7628	6587	9731	9351	15228	4977	7865
Տրանսպորտ	148	265	307	697	435	1789	753	3059	1482	5161	534	1905
Կենցաղային ապրանքներ	774	404	1412	636	2045	747	3360	1077	8778	1713	2756	843
Հանգիստ, վճակույթ	0	35	0	115	3	141	37	365	137	1391	27	347
Կրթություն	145	51	804	129	1275	615	2262	636	4238	2278	1460	633
Առողջապահություն	11	450	206	1127	276	1049	323	1813	7041	6633	1182	1936
Այլ ծառայություններ	126	426	321	720	584	1045	856	1717	1572	6421	590	1792
Երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների պայմանական հաշվարկային արժեքը	2194	4699	2986	6178	3607	6776	4556	8829	6245	10495	3623	7037
<b>Միջին</b>	<b>22259</b>	<b>27198</b>	<b>30609</b>	<b>37813</b>	<b>38037</b>	<b>49813</b>	<b>47948</b>	<b>62335</b>	<b>76138</b>	<b>100700</b>	<b>39296</b>	<b>51519</b>
Բնամթերային տեսքով ստացված սպառված սննդամթերք	962	854	1052	1074	1392	1498	1503	1831	2529	3192	1382	1565
<b>Գյուղաբնակ տնային տնտեսություններ</b>												
Մսնդամթերք	17454	17011	20476	21471	23439	27392	27668	33624	33849	46107	24378	28663
Ոգելից խմիչքներ և ծխախոտ	643	626	1097	1476	1451	1651	1873	2043	2815	3331	1547	1787
Հազուստ և կոշիկեղեն	313	396	673	1338	1273	2034	2358	2597	4282	6479	1715	2438
Կոմունալ, կապի (տելեգրաֆ) ծախսեր	1870	3665	3070	4601	3946	6023	4636	6965	6699	10659	3982	6254
Տրանսպորտ	100	448	418	1065	644	2828	970	4105	1186	8514	657	3228
Կենցաղային ապրանքներ	699	596	1230	798	2161	1108	3552	1317	6931	2732	2803	1260
Հանգիստ, վճակույթ	0	42	0	88	0	168	2	195	11	2060	2	444
Կրթություն	65	7	623	124	1029	534	1265	648	2620	1006	1080	452
Առողջապահություն	21	344	87	806	280	1111	647	1816	7463	6322	1486	1916
Այլ ծառայություններ	211	404	353	781	677	1210	857	1431	1532	4600	704	1575
Երկարաժամկետ օգտագործման ապրանքների պայմանական հաշվարկային արժեքը	1806	4307	2705	5439	3450	5847	3824	7154	5062	9632	3339	6386
<b>Միջին</b>	<b>23184</b>	<b>27845</b>	<b>30732</b>	<b>37987</b>	<b>38351</b>	<b>49906</b>	<b>47652</b>	<b>61895</b>	<b>72451</b>	<b>101441</b>	<b>41691</b>	<b>54402</b>
Բնամթերային տեսքով ստացված սպառված սննդամթերք	5574	3930	6364	6192	8161	8022	9488	10247	10029	13108	7898	8204

Աղբյուրը: ՏՏԿԱՀ 2008 և 2012թթ.



**Աղյուսակ A3.10. Հայաստան: Եկամտի աղբյուրները ըստ սպառման քվինտիլային խմբերի և բնակավայրերի, 2012թ.-ին  
(ըստ 2012թ. բնթացիկ գների, ամսական, դրամով, մեկ չափահաս անձին համարժեք)**

Եկամտի աղբյուրներ	1	2	3	4	5	Ընդամենը
<b>Բոլոր տնային տնտեսություններ</b>						
Վարձու աշխատանքից	14642	19261	24746	31277	47622	27509
Ինքնագրադավածությունից	2179	2047	3013	4544	8886	4134
Գյուղատնտեսական գործունեությունից	4220	5802	6038	8706	7966	6546
Բարեկամներից տրանսֆերտներ	2871	4452	4399	5744	10661	5625
Սոցիալական տրանսֆերտներ	9060	9818	8835	9594	9213	9304
Կենսաթոշակներ	7014	8332	7706	8625	8292	7994
Այլ սոցիալական աջակցություն	2047	1486	1129	969	920	1310
Վաճառված անշարժ գույք	39	11	3	24	144	44
Վարձակալության տրված սեփականության դիմաց վարձավճարներից,տոկոսավճարներից	20	10	38	104	532	141
Այլ եկամուտ	803	804	1216	2159	7068	2410
Բնամթերային տեսքով եկամուտ	2722	3992	4449	6157	7221	4908
<b>Միջին</b>	<b>36557</b>	<b>46197</b>	<b>52737</b>	<b>68308</b>	<b>99313</b>	<b>60622</b>
<b>Ք. Երևան</b>						
Վարձու աշխատանքից	20160	31346	36523	48250	69669	44540
Ինքնագրադավածությունից	3001	2380	4259	5809	11248	5965
Գյուղատնտեսական գործունեությունից	378	391	529	376	477	435
Բարեկամներից տրանսֆերտներ	3051	4440	4052	5557	9860	5858
Սոցիալական տրանսֆերտներ	8916	9388	9889	10456	9091	9551
Կենսաթոշակներ	7382	8474	9021	9786	8244	8618
Այլ սոցիալական աջակցություն	1534	915	865	670	847	933
Վաճառված անշարժ գույք	113	17	10	47	155	75
Վարձակալության տրված սեփականության դիմաց վարձավճարներից,տոկոսավճարներից	0	0	80	196	950	315
Այլ եկամուտ	908	670	676	1710	1533	1160
Բնամթերային տեսքով եկամուտ	726	621	1080	1644	3536	1732
<b>Միջին</b>	<b>37252</b>	<b>49254</b>	<b>57094</b>	<b>74045</b>	<b>106520</b>	<b>69630</b>
<b>Այլ քաղաքների տնային տնտեսություններ</b>						
Վարձու աշխատանքից	14132	18913	24984	29836	34176	23080
Ինքնագրադավածությունից	2446	2848	4282	7261	11294	5114
Գյուղատնտեսական գործունեությունից	3015	2626	2676	3627	3024	2970
Բարեկամներից տրանսֆերտներ	3673	5300	3509	6939	11354	5778
Սոցիալական տրանսֆերտներ	9706	10334	9234	9145	9499	9625
Կենսաթոշակներ	7264	8370	7982	8041	8540	7974
Այլ սոցիալական աջակցություն	2442	1964	1252	1104	959	1650
Վաճառված անշարժ գույք	15	20	0	17	295	59
Վարձակալության տրված սեփականության դիմաց վարձավճարներից,տոկոսավճարներից	50	30	44	137	382	113
Այլ եկամուտ	826	659	1277	2256	2250	1344
Բնամթերային տեսքով եկամուտ	1072	1290	1511	2137	2782	1656
<b>Միջին</b>	<b>34935</b>	<b>42018</b>	<b>47517</b>	<b>61356</b>	<b>75057</b>	<b>49739</b>
<b>Գյուղաբնակ տնային տնտեսություններ</b>						
Վարձու աշխատանքից	10827	10321	14796	17021	24292	15158
Ինքնագրադավածությունից	1186	1104	1027	1660	3143	1560
Գյուղատնտեսական գործունեությունից	8809	12672	13126	19433	23906	15396
Բարեկամներից տրանսֆերտներ	1733	3731	5354	5140	11334	5275
Սոցիալական տրանսֆերտներ	8375	9703	7665	9113	9163	8797
Կենսաթոշակներ	6406	8191	6409	7964	8160	7420
Այլ սոցիալական աջակցություն	1969	1512	1256	1148	1003	1377
Վաճառված անշարժ գույք	9	0	0	7	0	3
Վարձակալության տրված սեփականության դիմաց վարձավճարներից,տոկոսավճարներից	0	0	0	0	0	0
Այլ եկամուտ	692	1031	1618	2498	19833	4506
Բնամթերային տեսքով եկամուտ	6375	8894	9445	12786	16760	10700
<b>Միջին</b>	<b>38006</b>	<b>47455</b>	<b>53032</b>	<b>67659</b>	<b>108431</b>	<b>61395</b>

Աղբյուրը. SSԿԱՀ 2012թ.

Նշում Եկամուտը սահմանվել է, որպես ընդամենը տնօրինվող եկամուտ: Եկամուտը հաշվարկվել է մեկ չափահաս անձին համարժեք:

Հավելված 3

Աղյուսակ A7.1 Տնային տնտեսությունների մեկ առկա անդամի հաշվով միջին ամսական սպառողական ծախսերը 2008,2011-2012թթ.-ին

(դրամ)

	Ընդամենը տնային տնտեսություններ			այդ թվում՝					
	2008	2011	2012	քաղաքային բնակավայր			գյուղական բնակավայր		
				2008	2011	2012	2008	2011	2012
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>28878</b>	<b>32585</b>	<b>34921</b>	<b>30568</b>	<b>35041</b>	<b>36489</b>	<b>25754</b>	<b>28059</b>	<b>32094</b>
այդ թվում՝									
• սնունդ	14984	17184	17059	15086	17277	17110	14794	17010	16969
• ոչ պարենային ապրանքների գնում	4730	5022	6159	5082	5546	6075	4079	4059	6309
որից՝									
հագուստ, կոշիկ, կտոր	1247	1444	1667	1243	1650	1635	1254	1066	1725
կահույք և կուլտուր-կենցաղային ապրանքներ	1122	626	484	1238	678	456	909	529	535
դեղորայք, բուժ. պարագաներ	536	1114	1136	635	1228	1345	354	902	758
շինարարական նյութեր	133	153	66	178	210	41	49	47	109
վատելիք	544	418	1256	521	404	1085	586	445	1566
• այլոհոլային խմիչքի գնում	227	245	242	218	236	223	243	263	275
• ծխախոտի գնում	1019	1123	1199	1094	1225	1269	882	934	1072
• անձնական ծառայությունների վճար	7918	9011	10262	9088	10757	11812	5756	5793	7469
այդ թվում՝ բնակ-կոմունալ ծառայություններ	2635	3567	4305	3052	4046	5031	1865	2685	2996
որից վճարը՝ բնակման կերտ	36	47	280	55	72	432	2	0	6
կոմունալ ծառայություն	2599	3520	4025	2997	3974	4599	1863	2685	2991
ներառյալ՝ էլեկտրաէներգիա	1031	1378	1495	1144	1490	1617	821	1171	1274
գազ	1254	1833	2078	1351	2030	2401	1075	1470	1496
փայտ	19	43	23	10	25	8	37	75	50
կենցաղային ծառայության վճար	46	183	153	52	258	178	36	45	109
որից հագուստի, կոշիկի վերանորոգում	4	66	115	5	91	133	3	22	81
մշակութային ծառայություններ	3	12	178	5	7	169	0	21	194
ուսման վճար	1221	167	440	1457	249	499	783	15	335
բուժօգնության վճար	1035	686	876	1029	707	979	1048	537	691
բուժարանի վճար, ներառյալ հանգիստը	20	53	80	30	81	118	1	3	13
տրանսպորտային ծառայություններ	967	1003	1227	1199	1226	1386	539	591	940
կապի ծառայություններ	1404	1570	2009	1553	1870	2281	1129	1017	1519
իրավաբանական ծառայություններ	16	92	184	22	123	239	5	35	85

Աղբյուրը. ՏՏԿԱՀ 2008, 2011-2012թթ

Աղյուսակ A 7.2. Տնային տնտեսությունների մեկ շնչի հաշվով միջին ամսական սպառողական ծախսերն բաշխված ըստ դեցիլային խմբերի 2004-2012 թթ.-ին

(դրամ)

2004թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>19251</b>	<b>5740</b>	<b>8535</b>	<b>10436</b>	<b>12289</b>	<b>14154</b>	<b>16288</b>	<b>18950</b>	<b>22638</b>	<b>28763</b>	<b>54713</b>
այդ թվում՝											
սննդամթերք*	10797	4214	6090	7480	8543	9428	10437	11693	13425	15853	20815
ալկոհոլային խմիչք	163	21	38	63	53	85	120	146	211	275	614
ծխախոտ	808	296	399	531	652	732	801	866	1090	1157	1560
ոչ պարենային ապրանքներ	2787	492	872	929	1315	1623	2030	2634	3092	4696	10180
ծառայություններ	4696	717	1136	1433	1726	2286	2900	3611	4820	6782	21544

2005թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>21109</b>	<b>6071</b>	<b>9233</b>	<b>11583</b>	<b>13514</b>	<b>15500</b>	<b>17902</b>	<b>20878</b>	<b>24902</b>	<b>31248</b>	<b>60276</b>
այդ թվում՝											
սննդամթերք*	12035	4448	6598	8348	9322	10417	11846	13124	14937	17803	23518
ալկոհոլային խմիչք	179	18	32	42	63	82	112	152	182	350	751
ծխախոտ	835	261	436	519	624	735	863	1022	1217	1160	1513
ոչ պարենային ապրանքներ	3014	506	828	1005	1403	1711	1892	2555	3134	4525	12588
ծառայություններ	5046	838	1339	1669	2102	2555	3189	4025	5432	7410	21906

2006թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>23276</b>	<b>7321</b>	<b>10878</b>	<b>13239</b>	<b>15249</b>	<b>17561</b>	<b>20117</b>	<b>23319</b>	<b>27457</b>	<b>34187</b>	<b>63377</b>
այդ թվում՝											
սննդամթերք*	13149	5318	7852	9182	10199	11631	12867	14068	15884	18434	26031
ալկոհոլային խմիչք	210	18	34	62	73	114	131	214	258	356	842
ծխախոտ	953	283	463	564	783	839	1013	1125	1326	1373	1759
ոչ պարենային ապրանքներ	3250	515	917	1284	1501	2184	2327	2934	3652	5337	11837
ծառայություններ	5714	1187	1612	2147	2693	2793	3779	4978	6337	8687	22908

2007թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>26297</b>	<b>8065</b>	<b>11841</b>	<b>14424</b>	<b>16876</b>	<b>19554</b>	<b>22533</b>	<b>26077</b>	<b>31446</b>	<b>40137</b>	<b>72006</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք*	14080	5620	8085	9450	10602	12056	13465	15311	17475	19976	28761
ակոհոլային խմիչք	236	31	65	77	100	108	146	216	309	441	863
ծխախոտ	975	367	447	697	881	891	993	1109	1295	1384	1685
ոչ պարենային ապրանքներ	4113	578	1091	1223	1586	2094	2881	3465	4638	7338	16232
ծառայություններ	6893	1469	2152	2976	3708	4406	5049	5975	7729	10999	24465

2008թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>28878</b>	<b>9132</b>	<b>13434</b>	<b>16316</b>	<b>19398</b>	<b>22536</b>	<b>25824</b>	<b>29585</b>	<b>35254</b>	<b>44165</b>	<b>73124</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք*	14984	6153	8906	10250	11710	12967	14766	16371	18520	20882	29311
ակոհոլային խմիչք	227	37	50	64	121	142	138	176	318	370	850
ծխախոտ	1019	408	540	721	796	1054	983	1044	1361	1405	1884
ոչ պարենային ապրանքներ	4730	670	1110	1535	2156	2727	3607	4720	5850	8413	16508
ծառայություններ	7918	1864	2828	3747	4615	5645	6330	7274	9206	13095	24571

2009թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>27667</b>	<b>8984</b>	<b>13033</b>	<b>15934</b>	<b>18692</b>	<b>21468</b>	<b>24564</b>	<b>28475</b>	<b>33321</b>	<b>41394</b>	<b>70813</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք*	14145	5715	8220	9730	11139	12504	13525	15586	17145	20347	27541
ակոհոլային խմիչք	238	17	42	64	92	119	183	249	296	463	860
ծխախոտ	1035	458	542	744	884	1082	1114	1065	1303	1385	1777
ոչ պարենային ապրանքներ	7955	695	1196	1686	2192	2600	3168	4361	5685	7100	14257
ծառայություններ	4294	2100	3032	3709	4384	5164	6575	7214	8892	12100	26378

2010թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>28646</b>	<b>9478</b>	<b>13371</b>	<b>16177</b>	<b>18680</b>	<b>21544</b>	<b>24759</b>	<b>28260</b>	<b>33515</b>	<b>42086</b>	<b>77560</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք <sup>*</sup>	14844	6124	8495	9962	11338	12753	14197	15611	18382	21942	29672
ալկոհոլային խմիչք	272	29	44	72	115	135	161	199	308	584	1074
ծխախոտ	1009	369	558	694	771	879	1086	1214	1229	1538	1766
ոչ պարենային ապրանքներ	4439	809	1244	1803	2151	2585	3403	4135	5288	7228	15625
ծառայություններ	8082	2147	3030	3645	4305	5191	5913	7101	8307	10793	29422

2011թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>32585</b>	<b>10677</b>	<b>15154</b>	<b>18419</b>	<b>21344</b>	<b>24404</b>	<b>27803</b>	<b>32088</b>	<b>37591</b>	<b>47385</b>	<b>90979</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք <sup>*</sup>	17184	6716	9530	11373	12935	14302	16590	18630	21150	25115	35486
ալկոհոլային խմիչք	245	30	62	67	71	95	149	251	286	500	942
ծխախոտ	1123	476	689	745	965	1036	995	1311	1351	1629	2031
ոչ պարենային ապրանքներ	5022	873	1386	2000	2520	2936	3761	4435	5677	7364	19163
ծառայություններ	9011	2582	3487	4234	4853	6035	6308	7461	9127	12777	33357

2012թ.	Ընդամենը	Դեցիլային խմբեր ըստ սպառողական ծախսերի									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
<b>Սպառողական ծախսեր</b>	<b>34927</b>	<b>11506</b>	<b>16502</b>	<b>19897</b>	<b>23215</b>	<b>26757</b>	<b>30488</b>	<b>35006</b>	<b>41039</b>	<b>51231</b>	<b>93472</b>
այդ թվում՝											
աննդամթերք <sup>*</sup>	17059	7276	9734	11495	13081	14616	16330	18550	20957	24713	33820
ալկոհոլային խմիչք	242	33	45	64	80	107	139	212	309	377	1048
ծխախոտ	1200	492	670	873	915	1091	1114	1161	1592	1696	2379
ոչ պարենային ապրանքներ	6162	900	1919	2616	3254	4042	5427	5945	7080	9558	20823
ծառայություններ	10264	2804	4134	4849	5885	6901	7477	9138	11101	14888	35402

Աղբյուրը. ՏՏԿԱՀ 2004-2012թթ

<sup>\*</sup> ներառյալ սեփական արտադրության աննդամթերքի սպառման արժեքը

**Հավելված 4**

**Աղյուսակ A10.1. Հայաստան. Կենսաթոշակատուների թվաքանակը և միջին կենսաթոշակի չափն ըստ տարիների և կենսաթոշակի տեսակների**

Կենսաթոշակի տեսակը	Կենսաթոշակատուների թիվը (մարդ)				Կենսաթոշակի միջին չափը (ՀՀ դրամ)			
	01.01.2010թ	01.01.2011թ	01.01.2012թ	01.01.2013թ	01.01.2010թ	01.01.2011թ	01.01.2012թ	01.01.2013թ
	Ապահովագրական	467555	465084	454488	452505	26056	28647	28701
Սոցիալական	50470	50980	51294	52436	10067	13130	13182	16236
Զինծառայության հետ կապված	9176	8018	6794	5902	19587	19263	14779	16353
Ընդամենը կենսաթոշակատուներ <sup>2</sup> (ապահովագրական, սոցիալական, զին.)	522835	520257	509312	508071	24520	27107	27062	29696

<sup>1</sup> Աղբյուրը՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության սոցիալական ապահովության պետական ծառայություն :

<sup>2</sup> 1.2.3 տողերի գումարների չի համընկնում կենսաթոշակատուների ընդհանուր թվաքանակի հետ, քանի որ գոյված զին. ծառայողների զծով կենսաթոշակ ստացող ընտանիքներում կան կրկնակի կենսաթոշակ ստացող անձինք:

**Աղյուսակ A10.2. Հայաստան. Ընտանեկան նպաստ ստանալու հավանականությունը, 2012թ.**

<b>Անկախ փոփոխականներ</b>	<b>dF/dx</b>	<b>Ստանդարտ սխալներ</b>
0-5 տարիքային խմբի մասնաբաժին	0.076	(0.006)***
6-14 տարիքային խմբի մասնաբաժին	0.069	(0.006)***
15-18 տարիքային խմբի մասնաբաժին	0.064	(0.006)***
19-25 տարիքային խմբի մասնաբաժին	-0.003	-0.006
26-45 տարիքային խմբի մասնաբաժին	-0.006	-0.005
46-60 տարիքային խմբի մասնաբաժին	f	f
61+ տարիքային խմբի մասնաբաժին	0.006	-0.007
Ln (տնային տնտեսության չափը)	-0.055	(0.010)***
Մեկ չափահասին համարժեք սպառումը	-0.001	-0.01
Գլխավորի տարիքը	0.001	-0.001
(Գլխավորի տարիքը) <sup>2</sup>	0	(0.000)*
Կին գլխավոր	0.043	(0.010)***
Տարրական կրթություն (գլխավոր)	f	f
Թերի միջնակարգ (գլխավոր)	-0.003	-0.012
Միջնակարգ (գլխավոր)	-0.014	-0.011
Միջնակարգ մասնագիտական (գլխավոր)	-0.02	(0.011)*
Բարձրագույն (գլխավոր)	-0.04	(0.007)***
Աշխատանքի շուկայում չմասնակցող (գլխավոր)	-0.004	-0.01
Գործազուրկ (գլխավոր)	0.013	-0.03
Ինքնազբաղված (գլխավոր)	-0.002	-0.008
Այլ զբաղվածություն (գլխավոր)	0.002	-0.019
Միգրացիայում գտնվող անդամների առկայությունը	0.021	-0.025
Արտասահմանից վերադարձած անդամների առկայությունը	0.051	-0.049
Մեքենայի առկայություն	-0.046	(0.006)***
Ժամանակավոր կազարան	-0.1	(0.042)**
Տնային տնտեսության կողմից օգտագործվող հողատարածք	-0.012	(0.003)***
Մեփական հողի %	-0.032	(0.019)*
Ոռոգվող հողի %	-0.012	-0.009
Վարկի ստավում	0.018	-0.013
Անասնազյխաքանակ	-0.004	-0.007
LR chi2(38)	681.99	
Prob > chi2	0	
Pseudo R2	0.2488	
Դիտարկումների թիվը	4272	

**Աղբյուրը.** *SSYUL* 2012թ.

**Նշում.** *f* – համեմատվող կատեգորիա, \* ցույց է տալիս 10% նշանակություն;

\*\* ցույց է տալիս 5% նշանակություն;

\*\*\* ցույց է տալիս 1% ն

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ  
2012 ԹՎԱԿԱՆԻՆ**

2012թ. սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը բխել է ՀՀ Նախագահի նախընտրական, ՀՀ կառավարության գործունեության ռազմավարական ու հեռանկարային ծրագրերից, սոցիալական արդարության ու սոցիալական պաշտպանության հիմնարար սկզբունքներից:

Ոլորտում մեկնարկած բարեփոխումների ուղղությամբ աշխատանքները 2012թ. շարունակվեցին ու խորացան: Կենսաթոշակային ոլորտում ձեռնարկումները թևակոխեցին նոր փուլ, ներդրվեց կենսաթոշակային գործող համակարգի տեղեկատվական նոր շտեմարանը, ձևավորվեցին բազմաստիճան կենսաթոշակային համակարգին անցման ենթակառուցվածքները, հիմնականում ավարտին հասցվեցին ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների փորձնական ծրագրի նախապատրաստական աշխատանքները: Զբաղվածության պետական նոր քաղաքականության իրականացման նպատակով մշակվեց և ՀՀ կառավարության կողմից հավանության արժանացավ զբաղվածության ռազմավարությունը: Ռազմավարական նոր մտայնումներ առաջարկվեցին հաշմանդամների հիմնախնդիրների վերախմաստավորման և լուծման ուղղությամբ: Լուրջ քայլեր կատարվեցին բժշկատոհմային փորձաքննության գործընթացի կարգավորման ուղղությամբ: Ոլորտում վարվող քաղաքականության իրականացումն ապահովելու համար՝ 2012թ. նախարարությունը մշակել և ՀՀ կառավարության քննարկման է ներկայացրել 20 օրենքի նախագիծ, որոնցից 15-ը ՀՀ Ազգային ժողովն արդեն իսկ ընդունել է: Մշակվել և ընդունվել են նաև ՀՀ կառավարության 47 (որից 10-ը՝ արձանագրային) և ՀՀ վարչապետի 8 որոշումներ: Պետական գրանցում է ստացել ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի 3 նորմատիվ հրաման:

**1. Աշխատանքի շուկա և զբաղվածություն**

2012թ. նշանավորվել է զբաղվածության ոլորտում արմատական բարեփոխումների մեկնարկով: Մասնավորապես, մշակվել և ՀՀ կառավարության կողմից ընդունվել են հետևյալ ակտերը.

- 1) ՀՀ կառավարության 2012թ. հոկտեմբերի 4-ի «Հայաստանի Հանրապետության մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի զարգացման հայեցակարգին և դրա իրականացման 2012-2015թթ. միջոցառումների ծրագրին հավանություն տալու մասին» N40 արձանագրային որոշումը,
- 2) ՀՀ կառավարության 2012թ. նոյեմբերի 8-ի «Հայաստանի Հանրապետության զբաղվածության 2013-2018թթ. ռազմավարությանը և սոցիալական ներգրավվածության մասին գեկույցին հավանություն տալու մասին» N 45 արձանագրային որոշումը,
- 3) ՀՀ կառավարության 2012թ. դեկտեմբերի 13-ի «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերանվանելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի դեկտեմբերի 14-ի N 1915-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» N1549-Ն որոշումը:

Մշակվել և շրջանառության մեջ է դրվել Հայաստանի Հանրապետության զբաղվածության 2013-2018թթ. ռազմավարությունից բխող «Զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի հայեցակարգը, որով առաջարկվել են զբաղվածության քաղաքականության մշակման և իրականացման մտայնումներն ու մեխանիզմներն արտացոլող՝ նոր օրենքի հիմնադրաքարերը:

Բնակչության զբաղվածության պետական կարգավորումն իրականացվում է զբաղվածության ամենամյա պետական ծրագրերին համապատասխան, որոնք են.

- 1) գործազրկության նպաստի վճարումը,
- 2) գործազուրկների մասնագիտական ուսուցումը,
- 3) աշխատանք փնտրող չբաղված հաշմանդամների մասնագիտական ուսուցումը, աշխատանքային ունակությունների վերականգնումը,

4) գյուղատնտեսական նշանակության հողի սեփականատեր հանդիսացող աշխատանք փնտրող անձանց մասնագիտական ուսուցումը,

5) երկարամյա ծառայության, արտոնյալ պայմաններով և մասնակի կենսաթոշակ ստացող աշխատանք փնտրող չբաղված անձանց վերամասնագիտացումը,

6) այլ վայր աշխատանքի գործուղման կապակցությամբ գործազուրկների և աշխատանք փնտրող չբաղված հաշմանդամների նյութական ծախսերի հատուցումը,

7) ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու նպատակով պետական գրանցման համար գործազուրկներին և աշխատանք փնտրող չբաղված հաշմանդամներին տրամադրվող ֆինանսական աջակցությունը,

8) աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց աշխատանքի ընդունելիս աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցումը գործատուին,

9) վարձատրվող հասարակական աշխատանքների կազմակերպումը,

10) աշխատանքի տոնավաճառի կազմակերպումը,

11) մասնագիտություն ունեցող, սակայն աշխատանքային փորձ չունեցող գործազուրկների և աշխատանք փնտրող չբաղված հաշմանդամների աշխատանքային պրակտիկայի կազմակերպումը գործատուի մոտ,

12) աշխատանք փնտրող չբաղված հաշմանդամների համար աշխատատեղերի հարմարեցումը գործատուի մոտ,

13) աշխատաշուկայի հետազոտման և կանխատեսման աշխատանքների կազմակերպումը,

14) թաղման նպաստի վճարումը:

Զբաղվածության կարգավորման 2012թ. պետական ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացման արդյունքում արձանագրվել է հետևյալը.

2012թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ զբաղվածների թվի աճով պայմանավորված՝ ՀՀ ԱՍՀՆ «Զբաղվածության պետական ծառայություն» գործակալության (այսուհետ՝ գործակալություն) մարզային և տարածքային կենտրոններում հաշվառված աշխատանք փնտրողների թվաքանակը տարեսկզբի նկատմամբ նվազել է 11.9%-ով և կազմել է 72043, գործազուրկի կարգավիճակ ստացածների թիվը նվազել է 10.5%-ով և կազմել 62171:

Տարվա ընթացքում զբաղվածության մարզային և տարածքային կենտրոններում խորհրդատվություն է ստացել 247501 անձ: Զբաղվածության պետական ծրագրերում ընդգրկվել է 18563 աշխատանք փնտրող անձ: Եվս 510 անձ ընդգրկվել է միջազգային կազմակերպությունների միջոցով իրականացված ծրագրերում, որը կազմել է աշխատանք փնտրողների 25.2%-ը: Զբաղվածության կարգավորման ակտիվ ծրագրերում ընդգրկվածների թիվը կազմել է 2204 անձ՝ նախատեսված 2143-ի փոխարեն:

2012թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ.

- Աշխատանքի է տեղավորվել 11513 աշխատանք փնտրող: Ապահովվել է աշխատանքի տեղավորվածների ցուցանիշի նախատեսված 20% աճը:

- Աշխատանքի է տեղավորվել հաշվառված երիտասարդների 21%-ը (3448 անձ)՝ նախատեսված 20%-ի փոխարեն:

• Մասնագիտական ուսուցման դասընթացներն ավարտածներից (599 մարդ) մեկ տարվա ընթացքում նախատեսված 50%-ի փոխարեն աշխատանքի է տեղավորվել 52.0%-ը (311 մարդ): Աշխատանքի տեղավորման գործընթացը շարունակվում է:

- Աշխատանքի է տեղավորվել աշխատաշուկայում անմրցունակ անձանց (16861 անձ) 6.1%-ը՝ նախատեսված 5%-ի փոխարեն:

• Ձեռնարկված միջոցառումների արդյունքում աճել է գործակալության մարզային և տարածքային կենտրոնների հետ համագործակցող գործատուների թիվը, բարելավվել է խոշոր գործատուների հետ համագործակցությունը: Գործատուներից

ստացված թափուր աշխատատեղերի թիվը նախորդ տարվա (8232 թափուր աշխատատեղ) համեմատ աճել է 15.9%-ով և կազմել 9541 աշխատատեղ:

Տարեկազմի գործազրկության նպաստի իրավունք է ձեռք բերել շուրջ 16257 գործազուրկ՝ նախորդ տարվա 21730-ի փոխարեն: Տարեկազմի գործազրկության նպաստ ստացողների թիվը՝ 14448 անձից տարեկազմի նվազեց 3345-ով և կազմեց 11103: Նպաստառու գործազուրկների թվաքանակը միջին ամսական հաստատված 20850-ի փոխարեն կազմել է շուրջ 12818 և արդյունքում ծրագրի ֆինանսական միջոցների տնտեսումը կազմել է 529836.8 հազ. դրամ:

**«Մասնագիտական ուսուցում»** ծրագրում ընդգրկվել է 1477 անձ (այդ թվում՝ 1135 գործազուրկ, 84 հաշմանդամություն ունեցող անձ, 251 գյուղատնտեսական նշանակության հողի սեփականատեր հանդիսացող աշխատանք փնտրող անձ, 7 երկարամյա ծառայության, արտոնյալ պայմաններով և մասնակի կենսաթոշակ ստացող չգրադված անձ) նախատեսված 1438 անձի փոխարեն, որը հնարավոր է դարձել բանակցային գործընթացների արդյունքում նախատեսված միջինից ցածր ֆինանսական միջոցներով պայմանագրերի կնքման շնորհիվ:

Բացի վերը նշվածից, ՄԱԿ-ի ՄԿՈՒ ծրագրի ֆինանսավորմամբ կազմակերպվել է 266 աշխատանք փնտրող կանանց, ՄԱԿ-ի փախստականների գծով Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի աջակցությամբ՝ 56 փախստականի, DVV-international կազմակերպության աջակցությամբ՝ 151 կանանց մասնագիտական ուսուցման դասընթացներ:

**«Զեռնարկատիրական գործունեության պետական գրանցման համար գործազուրկներին և հաշմանդամներին պետական աջակցություն»** ծրագրով ֆինանսական աջակցություն է ցուցաբերվել հիմնականում որպես անհատ ձեռնարկատեր գրանցվելու համար և նախատեսված 140-ի փոխարեն ծրագրում ընդգրկվել է 147 անձ, որից 6-ը՝ հաշմանդամ:

**«Աշխատաշուկայում անմիջոցապես անձանց աշխատանքի տեղավորման աջակցության նպատակով աշխատավարձի մասնակի փոխհատուցում գործատուին»** ծրագրով նախատեսված 180-ի փոխարեն հաշվետու ժամանակահատվածում ընդգրկվել է 226 անձ, որից 129-ը՝ հաշմանդամ:

**«Աշխատանք փնտրող չգրադված հաշմանդամների համար աշխատատեղերի հարմարեցումը գործատուի մոտ»** ծրագրով նախատեսված 55-ի փոխարեն հարմարեցվել է 32 աշխատատեղ:

**«Այլ վայր աշխատանքի գործազուրկի և աշխատանք փնտրող չգրադված հաշմանդամի նյութական ծախսերի հատուցում»** ծրագրով նախատեսված 30-ի փոխարեն այլ վայր աշխատանքի է գործուղվել 28 անձ:

**«Մասնագիտություն ունեցող, սակայն աշխատանքային փորձ չունեցող գործազուրկներին և աշխատանք փնտրող չգրադված հաշմանդամներին աշխատանքային պրակտիկայի կազմակերպումը գործատուի մոտ»** ծրագրով նախատեսված 300-ի փոխարեն աշխատանքային պրակտիկա է անցել 304 գործազուրկ, որից 5-ը հաշմանդամ: Բացի նշվածից 37 երիտասարդ ընդգրկվել է աշխատանքային պրակտիկայի ծրագրում ՄԱԿ-ի ՄԿՈՒ ծրագրի աջակցությամբ:

**«Թափուր աշխատատեղերի տնավաճառի կազմակերպում»** ծրագրով իրականացվել է 7 տնավաճառ՝ Հրազդան, Իջևան, Վանաձոր, Գյումրի, Արտաշատ, Գորիս և Երևան (սիրիահայերի համար) քաղաքներում, որոնց մասնակցել է 247 գործատու, 9450 աշխատանք փնտրող և ներկայացվել է 1353 թափուր աշխատատեղ և կանխատեսվող ևս 908 աշխատատեղ: Արդյունքում, տնավաճառների ավարտից հետո 3 ամիսների ընթացքում աշխատանքի է տեղավորվել շուրջ 414 անձ:

**«Հետազոտական աշխատանքներ»** ծրագրով իրականացվել է «Գործատուների ընտրանքային հետազոտություն» թեմայով ուսումնասիրություն, որի նպատակն էր գործատուների շրջանում իրականացվող ուսումնասիրության միջոցով գնահատել տնտեսության մեջ և աշխատաշուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունները նախորդ և առաջիկա 3 տարիների կտրվածքով և կանխատեսվող մասնագիտականներն ըստ ոլորտների:

Ջրաղվածության կենտրոններում ստեղծված 16 աշխատանքային ակումբներում 2012թ. ընթացքում իրականացվել է 88 խմբային աշխատանք՝ 817 աշխատանք փնտրողի ընդգրկվածությամբ, որից 215-ը տեղավորվել է աշխատանքի, իսկ 239-ը ընդգրկվել է զբաղվածության կարգավորման 2012թ. պետական ծրագրերում:

#### **Միջազգային համագործակցություն.**

ԱՄՆ ՄԶԿ-ն գործակալության հետ համատեղ 2012թ.-ից իրականացվում է «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց կենսամակարդակի բարելավումը զբաղվածության խթանման միջոցով» (LIFE) ծրագիրը: Ծրագրի շրջանակներում «Save the children» կազմակերպության Հայաստանի գրասենյակն իր գործընկեր կազմակերպությունների հետ անցկացրել է գործակալության 2 աշխատակիցների և 10 ավագ վերապատրաստողների համար սեմինար-վերապատրաստումներ:

ԱՄԿ-ի հետ համատեղ իրականացվում է՝

- «Միգրանտ աշխատողների պաշտպանությունը ՌԴ-ում և միգրացիայի դրական ազդեցության ընդլայնումը Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում» ծրագիրը,
- շարունակվում է ԱՄԿ-ի «Ճգնաժամից դեպի ապահով և արժանապատիվ աշխատանք» ծրագիրը, որի նպատակը հաշմանդամություն ունեցող անձանց զբաղվածության աջակցությունն է:

ՄԱԿ-ի Հայաստանի գրասենյակի հետ համատեղ «Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում (ՄԿՈՒ)» ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է «Մասնագիտական ուսուցում և կրթություն» ծրագիրը, որի շրջանակներում տարեկազմից պայմանագրեր են կնքվել 35 կազմակերպությունների հետ 266 աշխատանք փնտրողի մասնագիտական ուսուցման դասընթացները կազմակերպելու համար: Ծրագրի շրջանակներում պայմանագրեր են կնքվել նաև 37 գործատուների հետ գյուղաբնակ և մասնագիտական աշխատանքային փորձ չունեցող երիտասարդների աշխատանքային պրակտիկան կազմակերպելու համար:

ՄԱԿ-ի փախստականների գծով Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի հետ կնքված հուշագրի համաձայն, պայմանագրեր են կնքվել 13 կազմակերպության հետ և իրականացվել է 56 փախստականի կարգավիճակ ունեցող կամ նախկին փախստական անձանց մասնագիտական ուսուցման ծրագրեր:

#### **2. Կենսաթոշակային ապահովություն**

Կենսաթոշակային ապահովության բնագավառը կանոնակարգելու նպատակով մշակվել է 2012թ. ուժի մեջ են մտել մի շարք իրավական ակտեր, այդ թվում՝

- 1) 2012թ. մարտի 19-ին ընդունված «Պետական կենսաթոշակների մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը,
  - 2) ՀՀ կառավարության 2011թ. դեկտեմբերի 29-ի «ՀՀ կառավարության 2010 թվականի դեկտեմբերի 30-ի թիվ 1734-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» N 1860-Ն որոշումը,
  - 3) ՀՀ կառավարության 2012թ. օգոստոսի 16-ի «ՀՀ կառավարության 2011 թվականի մայիսի 5-ի թիվ 665-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» N 1084-Ն որոշումը,
  - 4) ՀՀ կառավարության 2012թ. սեպտեմբերի 20-ի «ՀՀ կառավարության 2011 թվականի մայիսի 5-ի թիվ 668-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» N 1238-Ն որոշումը,
  - 5) ՀՀ կառավարության 2012թ. դեկտեմբերի 20-ի «ՀՀ կառավարության մի շարք որոշումներում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» N 1627-Ն որոշումը,
- ՀՀ կառավարության 2011թ. դեկտեմբերի 29-ի «ՀՀ կառավարության 2010 թվականի դեկտեմբերի 30-ի N 1734-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» N 1860-Ն որոշման համաձայն, 2012թ. հունվարի 1-ից հիմնական կենսաթոշակի չափը սահմանվել է 13000 դրամ՝ նախկին 10500 դրամի փոխարեն:



2012թ. համակարգում հաշվառված կենսաթոշակատուների թիվը կազմել է 508071 անձ, իսկ միջին կենսաթոշակի չափը՝ 29688 դրամ, միջին աշխատանքային կենսաթոշակի չափը կազմել է 31248 դրամ (աճը՝ 8.9%), միջին սոցիալական կենսաթոշակի չափը կազմել է 16236 դրամ (աճը՝ 23 %):

**2012թ. կենսաթոշակային ապահովության բնագավառի հիմնական առաջնահերթությունը եղել է կենսաթոշակային բարեփոխումների իրականացումը:**

Ըստ այդմ, շարունակական բնույթ են կրել կենսաթոշակային բարեփոխումների իրականացումն ապահովող իրավական ակտերի նախագծերի մշակման աշխատանքները ի կատարումն ՀՀ կառավարության 2008թ. նոյեմբերի 13-ի N 1487-Ն որոշման և ՀՀ վարչապետի 2011թ. փետրվարի 16-ի N 113-Ա որոշման:

Շարունակական բնույթ են կրել նաև պետական կենսաթոշակային ապահովության ոլորտի նոր տեղեկատվական շտեմարանի ներդրման ուղղությամբ կատարվող աշխատանքները:

Աշխատանքներ են տարվել նաև եկամտային հարկի և պարտադիր կուտակային վճարի անձնավորված հաշվառման համակարգի ներդրման ուղղությամբ:

Իրականացված աշխատանքների արդյունքում՝ 2013թ. հունվարի 1-ից գործարկվեց վերը նշված համակարգի եկամտային հարկի հավաքագրումն ապահովող մասը, որի շրջանակներում գործատուները հաշվետվությունները ներկայացնում են բացառապես էլեկտրոնային եղանակով:

Շարունակական բնույթ են կրել նաև կենսաթոշակային ապահովության ոլորտի տեղեկատվական ենթակառուցվածքը զարգացնելու ուղղությամբ կատարվող աշխատանքները: Մասնավորապես, լրամշակվել են համակարգի առանձին մոդուլներ ամբողջությամբ ավտոմատացնելով որոշումների կայացման գործընթացը:

**3. Սոցիալական աջակցություն**

**Պետական նպաստների (դրամական օգնության) բնագավառ.** Պետական նպաստները նշանակվում և վճարվում են «Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված դրույթներին համապատասխան՝ որպես «Սոցիալական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածով նախատեսված դրամական օգնության առանձին ձև:

Պետական նպաստների նշանակման և վճարման կարգերն ու առանձնահատկությունները, ինչպես նաև չափը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը: Պետական նպաստների՝ ընտանեկան նպաստ, երեխայի խնամքի նպաստ, երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ, զոհված՝ Հայաստանի ազգային հերոսի, ինչպես նաև Մարտական խաչ շքանշանով պարգևատրված անձի ընտանիքի նպաստի նշանակման և վճարման գործընթացն իրականացնում են սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմինները (այսուհետ՝ ՄՕՏՄ), որոնք պետական մարմնի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի առանձնացված ստորաբաժանում են (այսուհետ՝ տարածքային մարմին):

Պետական նպաստների համակարգը՝ որպես ծայրահեղ աղքատության հաղթահարման գործիք, կարիք ունի վերափոխման՝ ընդհանուր արքայության կրճատման խնդիրների լուծման և կայուն ընտանիքների ձևավորմանն օժանդակելու համար: Սոցիալական քաղաքականությունն ուղղվելու է սահմանամերձ և բարձր լեռնային բնակավայրերից բնակչության արտագաղթի կանխմանը, այդ բնակավայրերի բնակչության սոցիալական ակտիվության բարձրացմանը, որը կհանգեցնի սոցիալական անտարբերության նվազմանը:

**Ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն**

Ընտանեկան նպաստի ծրագիրը կոչված է աջակցելու աղքատ ընտանիքներին: Ընտանեկան նպաստի ծրագրի հասցեականության մեծացման հարցը մշտապես դիտարկվել է որպես սոցիալական աջակցության ոլորտի մարտահրավեր և դրան հասնելու նպատակով իրականացվող միջոցառումները հիմնականում իրականացվել են 4 ուղղությամբ՝ ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգի փոփոխություն, որը հիմնվում է տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջական հետազոտության տվյալների վրա, վարչարարության բարելավում և տարածքային մարմինների աշխատողների վերապատրաստում և բնակչության իրազեկում:

Ընտանեկան նպաստի համակարգում իրականացված բարեփոխումներն իրականացվել են ԱՀՌԾ և ԿԶՄ սահմանած ռազմավարական ուղղություններին, ՀՀ ԱԿՄ ամենամյա տնային տնտեսությունների կենսամակարդակի ամբողջացված հետազոտությունների տվյալներին համապատասխան՝ փոփոխելով ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգը:

Ընտանեկան նպաստի իրավունքը որոշվում է ընտանիքի անապահովության միավորով, որը որոշվում է ՀՀ կառավարության 2005թ. դեկտեմբերի 29-ի N 2317-Ն որոշմամբ հաստատված ընտանիքի անապահովության գնահատման կարգով: Համաձայն այդ կարգի ընտանիքի (տնային տնտեսության) անապահովության աստիճանը գնահատելու նպատակով հաշվի են առնվում աղքատությունը բնութագրող անուղղակի ցուցանիշներ՝ ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամի սոցիալական խումբը, ընտանիքում անաշխատունակ անդամների թիվը, բնակավայրը, ընտանիքի բնակարանային պայմանները, ընտանիքի միջին ամսական եկամուտը և այլն:

Վերոհիշյալ յուրաքանչյուր ցուցանիշ ունի իր թվային արժեքը, որոնց արտադրյալով որոշվում է ընտանիքի անապահովության միավորը:

Որքան մեծ է այդ միավորն այնքան անապահով է համարվում այդ ընտանիքը:

Ընտանիքի միջին ամսական ամբողջական եկամտի կազմի մեջ մտնում են ընտանիքի անդամների աշխատանքի վարձատրությանն ուղղված հաշվարկված, վճարման ենթակա միջոցները և դրանց հավասարեցված եկամուտները, կենսաթոշակը, գործազուրկության, մինչև երկու տարեկան երեխայի խնամքի, զոհված՝ Հայաստանի ազգային հերոսի կամ Մարտական խաչ շքանշանով հետմահու պարգևատրված անձի ընտանիքի նպաստի կարգի, դրամական օգնությունները՝ համաձայն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011թ. մայիսի 5-ի «Զինծառայողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին տրվող ամենամյա դրամական օգնության չափերը ըստ դրամական օգնություն ստանալու իրավունք ունեցող անձանց կատեգորիաների, դրամական օգնություն նշանակելու և վճարելու կարգը սահմանելու մասին» N 668-Ն որոշման, ինչպես նաև անասնապահությունից և հողօգտագործումից ստացվող եկամուտը:

2012թ. համար ընտանեկան նպաստի իրավունքի ճանաչման սահմանային միավորը սահմանվել է «30.00» միավոր:

ՀՀ կառավարության վարած քաղաքականության հիմնական առաջնահերթությունը, ինչպես նախորդ տարիներին, 2012թ. նույնպես ընտանեկան նպաստի հասցեականության մեծացումն է: Այդ իսկ պատճառով կատարված փոփոխությունները հիմնականում վերբերում են ընտանեկան նպաստի համակարգին: Իրանք երկու ուղղությամբ են կատարվել՝ ընտանիքների անապահովության գնահատման կարգի փոփոխություններ և վարչարարության բարելավում:

Հիմնական փոփոխությունը կատարվել է ընտանիքի միջին ամսական եկամտի կառուցվածքում և եկամտի գործակցի հաշվարկման բանաձևում:

2012թ. հունվարից ընտանիքի միջին ամսական ամբողջական եկամտի կազմում հաշվի են առնվում նաև զինծառայողներին և նրանց ընտանիքի անդամներին տրվող ամենամյա դրամական օգնությունները, ինչպես նաև մինչև երկու տարեկան երեխայի խնամքի, ինչպես նաև զոհված՝ Հայաստանի ազգային հերոսի կամ Մարտական խաչ շքանշանով հետմահու պարգևատրված անձի ընտանիքի նպաստները:

Միաժամանակ 2012թ. հունվարից բարձրացվել է նաև կենսաթոշակի չափը:

ՀՀ կառավարության որոշմամբ ընտանիքի անապահովության գնահատման բանաձևում եկամտի գործակցի ազդեցությունը **մեղմացվել է**, որով չեզոքացվել է ընտանիքի միջին ամսական «մեծացած եկամտի» ազդեցությունը:

Նոր բանաձևով ընտանեկան նպաստի իրավունք տվող ընտանիքի միջին ամսական ամբողջական եկամուտը, համեմատած 2011թ. ի հետ՝ գրեթե կրկնապատկվել է: Այսպես.

միայնակ բնակվող կենսաթոշակառու (ոչ անժառանգ) ընտանեկան նպաստի իրավունք ձեռք է բերում 27300 դրամ կենսաթոշակ ստանալու դեպքում՝ 2011թ. 13650 դրամի դիմաց կամ 1 կենսաթոշակառու, ամուսիններ և 2 անչափահաս երեխա (13 և 10 տարեկաններ) ունեցող ընտանիքի համար՝ 62000 դրամ, 2011թ. 31000 դրամի դիմաց:

Այս փոփոխությունների արդյունքում ցածր աշխատավարձ ունեցող ընտանիքները նույնպես ձեռք են բերում ընտանեկան նպաստի իրավունք առավելապես երեխա ունեցող ընտանիքները:

Սա համահունչ է նախորդ տարվա ընթացքում գրանցված ինֆլյացիային և աղքատության մակարդակի բարձրացմանը: Միաժամանակ միջոցառումն ունի հակակոռուպցիոն բնույթ: Հաշվի առնելով նախորդ տարիների ընթացքում համակարգում աշխատելու փաստը կամ ստացած աշխատավարձի չափը թաքցնող անձանց առկայությունը, որոնք հայտնաբերվում էր նախարարության կողմից կատարած տարբեր տեղեկատվական բազաների համադրման միջոցով, այս քայլը հնարավորություն է տալիս ցածր աշխատավարձ ունեցող աղքատ ընտանիքներին՝ ընդգրկվել համակարգում՝ առանց դիմելու զարտուղի ճանապարհների:

Պետական նպաստների նշակաման և վճարման գործընթացի վարչարարության բարելավմանն ուղղված փոփոխությունները վերաբերում են նախ և առաջ այն հանգամանքին, որ 2012թ. ավելացել են այն տվյալների թիվը, որոնք որևէ պետական նպաստի իրավունքի իրացման համար ընդունվում են դիմողի հայտարարությամբ, իսկ դրանց հավաստիությունը ստուգվում է առցանց եղանակով ձեռք բերված տվյալով:

Մասնավորապես, հարկ է նշել, որ եթե 2011թ. առցանց եղանակով միայն ՀՀ ոստիկանության բնակչության պետական ռեզիստրի տեղեկանք ստորաբաժանումներից էր ստացվում բնակչության (կամ ընտանիքի կազմի) մասին տվյալը, ապա 2012թ. առցանց եղանակով ստացվում են նաև ՀՀ ԿԱ անշարժ գույքի կարաստրային գույն եկամտի մասին տվյալները: Ընտանիքի ունեցած հողատարածքի մակերեսի, տեսակի և դրա կադաստրային գույն եկամտի մասին տվյալները: Նշված երկու տվյալն օգտագործվում է անմիջականորեն սոցիալական ծառայությունների տարածքային մարմինների (այսուհետ՝ ՄՕՏՍ) կողմից՝ իրենց առցանց հարցմանը տրված պատասխանի ձևով:

Առցանց են ստացվում նաև տվյալներ ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարությունից, ՀՀ ԿԱ ոստիկանության ՀՀ ճանապարհային ոստիկանությունից և ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման և իրավաբանական անձանց պետական ռեզիստրի գործակալություններից ամսական պարբերակա- նությամբ, «Նորք» ՏԿԿ ՓԲԸ-ի կողմից, ուր իրականացվում են տարբեր տեղեկատվական բազաների տվյալների կենտրոնացված համադրումներ, դրանց արդյունքներով ձևավորված ցուցակները տրամադրվում են ՄՕՏՍ-ներին, որոնք աշխատում են այդ ընտանիքների հետ՝ կրկին ուսումնասիրում նրանց սոցիալ-տնտեսական պայմաններն ու առաջարկություններ կապայցանում ընտանեկան նպաստի իրավունքի կապակցությամբ:

Ընտանեկան նպաստի ծրագրում արված փոփոխություններն իրենց արտահայտությունն են գտել ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված և ընտանեկան նպաստի իրավունք ձեռք բերած ընտանիքների, նաև նպաստի իրավունք ձեռք բերած ընտանիքների թվում երեխա ունեցող ընտանիքների թվի հարաբերակցություններում: Այսպես, ստորև ներկայացվում է փոփոխությունների դինամիկան.

**Աղյուսակ 1. Ընտանեկան նպաստը ՀՀ-ում 2008-2012թթ.**

	2008թ.	2009թ.	2010թ.	2011թ.	2012թ.
Հաշվառված ընտանիքներ (% ՀՀ ընտանիքների թվից)	21.54	19.16	17.11	14.91	16.04
Նպաստառու ընտանիքներ (% հաշվառված ընտանիքների թվից)	73.25	73.4	78.77	78.94	80.3
Նպաստառու ընտանիքներ (% ՀՀ ընտանիքների թվից)	15.77	14.0	13.50	11.77	12.88
Երեխա ունեցող ընտանիքներ (% նպաստառու ընտանիքներից)	76.34	81.19	78.28	78.07	77.51
ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված միջոցներ (մլրդ)	29.388	32.324	31.022	35.497	37.105
Նպաստառու ընտանիքների թիվ	121160	107493	105005	91575	96309
Նպաստի միջին չափ (դրամ)	21100	23560	26850	26850	29350

2012թ. շարունակվել է ընտանեկան նպաստի համար նախատեսված ֆինանսական միջոցների ուղղումն առավել աղքատ ընտանիքներին, առավելապես երեխա ունեցող ընտանիքներին, մասնավորապես բազմազավակ ընտանիքներին, հաշվի առնելով նաև ընտանիքի բնակչության վայրը՝ բարձր լեռնային կամ սահմանամերձ բնակավայրեր: Ընտանեկան նպաստի չափը որոշվում է նպաստի բազային մասին ավելացնելով ընտանիքի մինչև 18 տարեկան յուրաքանչյուր անդամի (երեխայի) համար տրվող ավելումը, որի չափը տարբերակվում է ելնելով տվյալ ընտանիքի անապահովության միավորից, ընտանիքի բնակչության վայրից, ինչպես նաև ընտանիքում երեխաների թվից:

Ըստ անապահովության միավորի՝ հավելման չափերը տարբերակվում են երեք մակարդակով՝ առաջինը՝ 30.01-35.00 անապահովության միավորների տիրույթ, երկրորդ մակարդակը՝ 35.01-39.00, և երրորդը՝ 39.01 և ավելի: Այս տիրույթներում հավելման չափերը միմյանցից տարբերվում են 500 դրամով՝ որքան բարձր է անապահովության միավորը, այնքան բարձր է հավելման չափը: Անապահովության միավորների յուրաքանչյուր տիրույթում հավելման չափը նույնպես տարբերակվում է. սահմանամերձ, ինչպես նաև բարձր լեռնային բնակավայրերում բնակվող ընտանիքի երեխայի համար տրվող հավելումը 500 դրամով ավելի է տվյալ տիրույթի համար սահմանված հավելման չափից, իսկ եթե ընտանիքում երեխաների թիվը 4 և ավելի է, ապա նրանցից յուրաքանչյուրի համար տրվող հավելման չափը բարձր է ևս 1000 դրամով:

2012թ. բազային նպաստի չափը սահմանվել է 16000 դրամ՝ 2011թ. 13500 դրամի դիմաց: 2012թ. ամբողջ ընթացքում հավելման սահմանված չափերը տատանվում են 5500 դրամից մինչև 8000 դրամ: Ընտանիքի կազմում երեխա չունեցող ընտանիքի նպաստի չափը կազմում է 16000 դրամ, իսկ երեխա ունեցող ընտանիքի նպաստի չափը պայմանավորվում է ընտանիքի անապահովության միավորով, երեխաների թվով և բնակչության վայրով: 2012թ. ընթացքում ընտանեկան նպաստի միջին ամսական չափը կազմել է 29350 դրամ՝ 2011թ. 26850 դրամի փոխարեն:

«Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենքով ընտանեկան նպաստի համակարգում սահմանվել են միանվագ օգնության նշանակման հստակ հիմքեր՝ ընտանեկան նպաստի իրավունք ունեցող ընտանիքում երեխայի ծննդյան, երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու և ընտանիքի անդամի (թե՛ կենսաթոշակառու, աշխատող, ինչպես նաև առնվազն մեկ տարվա ապահովագրական ստաժ ունեցող գործազուրկ չէ) մահվան դեպքում՝ հուղարկավորության:

Ընտանեկան նպաստի իրավունք ունեցող ընտանիքում երեխայի ծննդյան միանվագ օգնության չափը սահմանվել է 50 հազար դրամ, երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու համար միանվագ օգնության չափը՝ 25 հազար դրամ, իսկ ընտանիքի անդամի մահվան դեպքում՝ հուղարկավորության միանվագ օգնության չափը՝ 50 հազար դրամ: 2012թ. ընտանեկան նպաստի իրավունք ունեցող ընտանիքներին միանվագ դրամական օգնություն է տրվել երեխայի ծննդյան կապակցությամբ՝ 4610 ընտանիքի, երեխայի առաջին դասարան ընդունվելու կապակցությամբ՝ 9366 ընտանիքի, ընտանիքի անդամի մահվան դեպքում՝ 124 ընտանիքի:

Համակարգում հաշվառված, սակայն ընտանեկան նպաստի իրավունք չունեցող՝ կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված ընտանիքի կարճատև ֆինանսական խնդիրները լուծելու նպատակով՝ ՄՕՏՍ-ն սոցիալական աջակցության խորհրդի առաջրկությամբ կարող է տվյալ ընտանիքին նշանակել հրատապ օգնություն՝ եռամսյակով: Հրատապ օգնություն նշանակելու հարցը կարող է քննարկվել յուրաքանչյուր եռամսյակ և ընդունվել որոշում հրատապ օգնությունը նշանակելու կամ մերժելու մասին: Հրատապ օգնության չափը սահմանվում է բազային նպաստի չափին հավասար, այսինքն 2012թ. համար՝ 16000 դրամ: 2012թ. հրատապ օգնություն են ստացել միջինում 9094 ընտանիք:

**Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստ**

Երեխայի ծննդյան միանվագ նպաստի չափը 2009թ.-ից տարբերակվել է պայմանավորված ընտանիքում ծնված երեխայի թվով: Ընտանիքում ծնված առաջին և երկրորդ երեխաների համար այն սահմանվել է 50 հազար դրամ, իսկ երրորդ և հաջորդող յուրաքանչյուր երեխայի համար 430 հազար դրամ: 2012թ. դրանք մնացել են նույն չափով: Ստորև ներկայացվում է ըստ տարիների երեխայի ծննդյան կապակցությամբ նպաստ ստացած անձանց թիվը:

**Աղյուսակ 2. Երեխայի ծննդյան կապակցությամբ միանվագ նպաստ ստացած անձանց թիվը և ֆինանսական միջոցները**

Տարիներ	2009թ.	2010թ.	2011թ.	2012թ.
<b>Օնվածներ (ՀՀ-ում)</b>	44466	44810	43340	42033
<b>Նպաստառուներ</b>	45823	43033	38724	43449
<b>Ֆինանսական միջոցներ (հազ.դրամ)</b>	5,067,585.0	4,719,455.0	4,271,800.0	4,561,930.0

**Մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ**

«Պետական նպաստների մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստի իրավունք ունի ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված կարգով մինչև 3 տարեկան երեխայի խնամքի արձակուրդում գտնվող ծնողը: Տարիներ շարունակ նպաստի այս տեսակի չափը շատ ցածր էր՝ 3000 դրամ, որը 2009թ. հունվարի 1-ից բարձրացվեց 6 անգամ՝ այն հավասարեցնելով 18000 դրամի: Նպաստի չափի այդ բարձրացմամբ է հիմնականում պայմանավորված նպաստառուների թվի զգալի աճը:

**Աղյուսակ 3. Մինչև 2 տարեկան երեխայի խնամքի նպաստ ստացող նպաստառուների թիվը և նպաստների վճարմանը հատկացված ֆինանսական միջոցները 2010-2012թթ.**

Տարիներ	2010թ.		2011թ.		2012թ.	
	Նպաստառուներ (երեխա)	ֆինանսական միջոցներ (հազ. դրամ)	Նպաստառուներ (երեխա)	ֆինանսական միջոցներ (հազ. դրամ)	Նպաստառուներ (երեխա)	ֆինանսական միջոցներ (հազ. դրամ)
<b>ընդամենը</b>	8058	2,568,462.0	10777	2,923,974.0	11299	3,004,000.0

Վերջին երեք տարիների ընթացքում այս երկու նպաստների համար նախատեսված ֆինանսական միջոցների կտրուկ աճը պայմանավորվել է ինչպես նպաստների չափերի բարձրացմամբ, այնպես էլ նպաստառուների թվի աճով: Ընդ որում, մինչև երկու տարեկան երեխայի խնամքի նպաստի իրավունք ունեցող ծնողների թվի աճը կարելի է ինչ որ տեղ բացատրել նաև տնտեսական ճգնաժամով, մասնավորապես՝ կրճատումներից խուսափելու հնարավորություն է տալիս (խնամքի արձակուրդում գտնվելն առնվազն երեք տարով կրճատումից ազատում է):

Միաժամանակ կարևորվում է սոցիալական ծառայությունները փաթեթով տրամադրելու խնդիրը: **Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների** տրամադրումը միջոց է սոցիալական ծառայությունների որակը, մատչելիությունը բարձրացնելու, դեպի հաճախորդները կողմնորոշելու, դրանց գնահատման և մշտադիտարկման, ինչպես նաև ամբողջ գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնելու համար: Նշված համակարգին անցնելու գործընթացը բավականին երկարատև է, այն պետք է իրականացվի աստիճանաբար և առնչվում է կառավարման ոլորտի տարբեր ճյուղերի: Համակարգի ներդրման համար հարկ է իրականացնել իրավաստեղծ ծավալուն աշխատանք, հստակեցնել յուրաքանչյուր օղակի լիազորությունների շրջանակները, ինչպես նաև համատեղ աշխատանքի եզրերը, մշակել մեխանիզմներ, որանք նորմացույցներ և այլն:

Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման նպատակով ընդունվել է ՀՀ կառավարության 2012թ. հուլիսի 26-ի N 952-Ն որոշումը, որով հաստատվել է ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի (այսուհետ՝ համակարգ) ներդրման ծրագիրը, նախատեսվել է ՀՀ Արարատի մարզում իրականացնել ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման փորձնական ծրագիրը:

Համակարգի ներդրումը ենթադրում է ՀՀ-ում ձևավորել համալիր սոցիալական ծառայությունների տարածքային կենտրոններ, որոնցում տեղակայվելու են սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմինները՝ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության սոցիալական ապահովության ապահովության բաժինները, զբաղվածության տարածքային (մարզային) կենտրոնները, բժշկասոցիալական փորձաքաննական հանձնաժողովները, ՀՀ մարզպետարանների (Երևանի, Գյումրու, Վանաձորի, Արարատի և Ջերմուկի քաղաքապետարանների) սոցիալական ծառայություններ տրամադրող տարածքային մարմինները: Նշված միջոցառումն իրականացնելու նպատակով ՀՀ կառավարության որոշումներով ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանն են ամրացվել շենքեր, շինություններ (Բաղրամյանի, Վարդենիսի, Ճամբարակի, Վանաձորի, Հրազդանի, Չարենցավանի, Եղվարդի, Արթիկի, Գյումրիի, Մեղրու, Լոյսներեյանի, Եղեգնաձորի և Աջափնյակի տարածաշրջաններում) կամ կնքվել են անշարժ գույքի օգտագործման անհատույց անժամկետ պայմանագրեր համապատասխան համայնքի (Երևան, Արարատ, Արտաշատ, Վեդի, մասիսի, Արմավիր, Մարալիկ, Առցք) ղեկավարի հետ: Նախատեսվում է ՀՀ Արարատի մարզում՝ 2012թ. սեպտեմբերի 1-ից սկսված, ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների տրամադրման փորձնական ծրագրի արդյունքներով մշակել և ՀՀ կառավարություն ներկայացնել համակարգի ներդրումն ապահովող իրավական ակտերի նախագծերը:

- ստեղծել ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի տեխնիկական տեսական բազան.
- ձևավորել սոցիալական պաշտպանության ոլորտի տեղակատվական միասնական շտեմարան (տեղեկատվական ինտեգրում)՝ ապահովելով տեղեկատվության ինքնաշխատ փոխանակումը.
- կիրառել «մեկ պատուհանի» սկզբունքը
- սկսել սոցիալական ծառայություններ տրամադրող մարմինների (կազմակերպությունների) աշխատողների համատարած (տոտալ) վերապատրաստումները:

**Աղյուսակ 4. 2009-2012թթ. ընտանեկան նպաստի բազային մասի, հավելումների, միանվագ դրամական օգնությունների չափեր**

	2009թ.	2010թ.	2011թ.	2012թ.	
միանվագ դրամական օգնություն, արդ թվում՝					
Երեխային ծննդից	2009թ.	2010թ.	2011թ.	2012թ.	
Երեխային ծննդից	58000	58000	58000	58000	
Երեխային ծննդից	35000	35000	35000	35000	
Երեխային ծննդից	42000	42000	42000	42000	
Երեխային ծննդից	50000	50000	50000	50000	
Ֆինանսական միջոցներ / Գրքի դրամ	32,324	31,022	35,497	37,105	
Կնքված նպատ	3300	3300	3300	3300	
Երեխատուր. վերադարձի (պայմանագրի ընտանիք)	63000	63000	63000	63000	
Երեխատուր. ընտանիքներ (պայմանագրի ընտանիք)	114000	110700	110159	110159	
Երեխատուր. ընտանիքներ (պայմանագրի ընտանիք)	187,492	185805	225,75	26589	
Երեխատուր. ընտանիքներ	8000	8000	8000	8000	
Յուրաքանչյուր մինչև 2 տարեկան երեխայի համար ստացվող նպաստ	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում և բազմազգայակ ընտանիք	7000	7000	7000	7000
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում	6000	6000	6000	6000
	բազմազգայակ ընտանիք	7000	7000	7000	7000
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում	6500	6500	6500	6500
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում բազմազգայակ ընտանիք	7500	7500	7500	7500
	բազմազգայակ ընտանիք	6500	6500	6500	6500
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում	7500	7500	7500	7500
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում	7000	7000	7000	7000
	բ/լ և ս/մ բնակավայրերում բազմազգայակ ընտանիք	8000	8000	8000	8000

**4. Սոցիալական պաշտպանություն  
Հաշմանդամներ և տարեցներ**

Ելնելով ՄԱԿ-ի 2006թ. «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի և «Հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության 2006-2015 թվականների ռազմավարության» դրույթներից, 2012թ. ընթացքում շարունակվել են աշխատանքները հաշմանդամներին հասարակություն ներառելու ուղղությամբ:

Հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության բնագավառում իրականացվել են միջոցառումներ նպատակաուղղված հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական ներառման, հավասար իրավունքների ու հավասար հնարավորությունների ապահովման, հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառներում հաշմանդամների համար մատչելի միջավայրի ստեղծման, նրանց բժշկասոցիալական վերականգնման, կրթական ու զբաղվածության ծրագրերի իրականացման, պրոթեզաօրթոպեդիկ և վերականգնողական պարագաներով ապահովման և այլ ծառայությունների տրամադրման ուղղությամբ:

Վերը նշված կոնվենցիայի և Եվրոպայի խորհրդի «Հաշմանդամների իրավունքների և հասարակության կյանքում նրանց լիարժեք մասնակցության խթանման 2006-2015թթ. Եվրոպայում հաշմանդամների կյանքի որակի բարելավման մասին» գործողությունների ծրագրի դրույթներին համապատասխան, մշակվել և ՀՀ կառավարություն է ներկայացվել «Հայաստանի Հանրապետությունում Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և սոցիալական ներառման մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, որը կարգավորում է հաշմանդամության սահմանման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական, բժշկական և մասնագիտական վերականգնման, հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար մատչելի միջավայրի ապահովման, նրանց կրթության, աշխատանքային գործունեության, առողջության պահպանման, ինչպես նաև հասարակական կյանքում բոլորի հետ հավասար մասնակցության համար անհրաժեշտ սոցիալական, իրավական և տնտեսական նվազագույն երաշխիքների հետ կապված իրավահարաբերությունները:

Բժշկասոցիալական փորձաքննության գործընթացի կանոնակարգման, բժշկասոցիալական փորձաքննական մարմինների գործունեության վերահսկելիության և իրականացվող աշխատանքների թափանցիկության ապահովման համար փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել հետևյալ իրավական ակտերում.

1) «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի մարտի 2-ի N276-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ կառավարության 2012թ. դեկտեմբերի 6-ի թիվ 1633-Ն որոշում,

2) «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի հունիսի 13-ի N 780-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2012 թ. դեկտեմբերի 6-ի N 1592-Ն որոշում,

3) «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 14-ի N 1822-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» 2012թ. դեկտեմբերի 6-ի N 1632-Ն որոշում,

4) «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 14-ի N1821-Ն որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 2012թ. դեկտեմբերի 6-ի N 1631-Ն որոշում:

2012թ. մայիսի 31-ի N684-Ն որոշմամբ հստակեցվել են նաև տարբեր ախտորոշումների ժամանակ հաշմանդամության սահմանման ժամկետները:

ՀՀ կառավարության 2012թ. հուլիսի 19-ի N948-Ն որոշմամբ՝ լսողության խնդիրներ ունեցող մինչև 18 տարեկան երեխաներին և 18-ից մինչև 30 տարեկան հաշմանդամություն ունեցող անձանց կտրամադրվեն եվրոպական արտադրության թվային և անալոգային լսողական սարքեր պետական հավաստագրերի հիման վրա, ինչը հնարավորություն կտա հաշմանդամին ձեռք բերել իրեն համապատասխան լսողական սարք, իսկ գործընթացը կդարձնի առավել բաց և մրցակցային:

ՀՀ կառավարության 2012թ. սեպտեմբերի 27-ի N39-Ն արձանագրային որոշմամբ ընդունվել է «Հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության 2013թ. տարեկան ծրագիրը և միջոցառումների ցանկը»:

2012թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ հանրապետությունում հաշվառված է 186384 հաշմանդամ, որից 8078-ը երեխա: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց 67%-ը աշխատանքային տարիքի են, որոնցից զբաղված է միայն 8-9%-ը:

2012թ. ընթացքում առաջին անգամ փորձաքննվել է 18208 անձ, որից հաշմանդամ են ճանաչվել 16446-ը՝ 90.3 %, հաշմանդամ չեն ճանաչվել 1762-ը՝ 9.7%: Նրանցից 4.7%-ն սահմանվել է հաշմանդամության 1-ին խումբ, 33.2%-ին՝ 2-րդ խումբ, 56.0%-ին՝ 3-րդ խումբ, իսկ 6.1%-ին՝ «հաշմանդամ երեխա» կարգավիճակ:

2012թ. բժշկասոցիալական փորձաքննության մարմինների կողմից փորձաքննվել է 74648 մարդ, որից 3179-ը՝ մինչև 18 տարեկաններ: Նրանց մեջ վերափորձաքննվածների թիվը կազմում է 56536 մարդ (2000-ը՝ մինչև 18 տարեկան): Փորձաքննվածներից հաշմանդամ են ճանաչվել 71549 մարդ (95.8%):

2012թ. ընթացքում բժշկասոցիալական և հոգեկան առողջության վերականգնողական բուժում է ստացել 979 անձ, հաշմանդամներն ու սոցիալապես անապահով անձինք ապահովվել են պրոթեզաօրթոպեդիկ և վերականգնողական պարագաներով՝ 16400 ընդհանուր քանակով, այդ թվում՝ տրամադրվել է լսողական սարք՝ 1351 հատ, որից 218-ը՝ Եվրոպական արտադրության, հաշմանդամի նստասայլակ՝ 390 հատ, վերին և ստորին վերջույթների պրոթեզներ՝ 852, սեղմիրան՝ 697, աղեկապ՝ 254, օրթեզ՝ 364, սուպինատոր՝ 694, ռեկլինատոր՝ 10, հենակ՝ 1470, ձեռնափայտ՝ 662, օրթոպեդիկ կոշիկ՝ 1522, պրոթեզի կոշիկ՝ 2253, կրծագեղձի պրոթեզ՝ 560, փոքր տրամաչափի սայլակ 5, ծնկակալ 5, քայլակ 157, կատարվել է պարագաների վերանորոգում՝ 1217 հատ, ձայնաստեղծ սարք ստացել է 100 հաշմանդամ, 90 հաշմանդամի կատարվել է աչքի պրոթեզավորում, տրվել են լսողական սարքի ներդիրներ՝ 200 հատ (100 երեխայի): Տեսողությունից 10-ը հաշմանդամ անցել են «Արև» համակարգչային ծրագրի ուսուցման դասընթացներ, որոնց տրամադրվել են համակարգիչներ: Տպագրվել են բրայլյան տառատեսակով գրքեր, տետերեր, «Բյուլետեն» ամսագիրը, ձայնագրվել են «Խոսող» գրքեր: Իրականացվող բոլոր միջոցառումներն ուղղված են հաշմանդամություն ունեցող անձանց սոցիալական ներառմանը՝ ապահովելու նրանց լիարժեք մասնակցությունը հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում:

Տարեցների հիմնահարցերի բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է միայնակ և խնամքի կարիք ունեցող տարեց, անօթևան մարդկանց կյանքի որակի բարձրացումը: ՀՀ կառավարության 2012թ. օգոստոսի 2-ին թիվ 31 արձանագրային որոշմամբ հավանության է արժանացել «Բնակչության ծերացման հետևանքներից բխող հիմնախնդիրների լուծման և տարեցների սոցիալական պաշտպանության ռազմավարությունը»:

**• Տարեցներին շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ**

Միայնակ տարեցներին և հաշմանդամներին շուրջօրյա խնամքի ծառայություններ են մատուցվել ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության ենթակայության գործող չորս տուն-ինտերնատներում՝ Երևանի թիվ 1, Նորքի, Վարդենիսի նյարդահոգեբանական և Գյումրու տարեցների և հաշմանդամների տուն-ինտերնատներում: Տուն-ինտերնատներում խնամվող 1090 կենսաթոշակառուները գտնվում են պետության լրիվ խնամքի ներքո:

**• Տնային պայմաններում միայնակ տարեցների սոցիալական սպասարկում**

Այս ծրագրով նախատեսված միայնակ տարեցներին տնային պայմաններում խնամքի և սոցիալական սպասարկման ծառայություններ են մատուցել նախարարության համակարգում գործող «Տնային պայմաններում միայնակ տարեցների և հաշմանդամների սոցիալական սպասարկման կենտրոն» ՊՈԱԿ-ը, որը Երևան քաղաքում սպասարկել է 1500 միայնակ ծեր ու հաշմանդամ կենսաթոշակառուի:

**• Հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձանց ցերեկային խնամքի ծառայություններ**

Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատին կից հոգեկան առողջության ցերեկային կենտրոնում խնամք և սոցիալական սպասարկման ծառայություն են ստացել հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող 50 անձ և նրանց ընտանիքների անդամներ:

- **Անօթևան մարդկանց համար ժամանակավոր օթևանի տրամադրման ծառայություններ**  
 Թիվ 1 տուն-ինտերնատին կից անօթևան մարդկանց ժամանակավոր կացարանում սպասարկվել է 60 մարդ:
- **ՀՀ մարզերում միայնակ տարեցներին, հաշմանդամներին տնային պայմաններում և տարեցների ցերեկային խնամքի կենտրոններում սոցիալական սպասարկում**

Պետական աջակցություն է ցուցաբերվել «Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ-ին հանրապետության 8 մարզերում 4200 միայնակ տարեց ու հաշմանդամ կենսաթոշակառուի տնային պայմաններում և ցերեկային կենտրոններում սպասարկող աշխատողների աշխատավարձը փոխհատուցելու համար:

- **Վանաձորի տարեցների տանը խնամվողներին շուրջօրյա խնամք և սոցիալական սպասարկում**  
 Վանաձորի տարեցների տանը խնամվել է 55 կենսաթոշակառու:
- **«Բռնադատված քաղաքացիներին պատճառված վնասի դիմաց միանվագ դրամական փոխհատուցում»**

Համաձայն «Բռնադատվածների մասին» ՀՀ օրենքի, բռնադատված քաղաքացիներին, նրանց կրած վնասի դիմաց միանվագ տրամադրվում է դրամական փոխհատուցում հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի տասներկուպատիկի չափով (12000դրամ): Դրամական փոխհատուցումը տրվում է միայն մեկ անգամ և միայն բռնադատվածի կարգավիճակ ունեցող անձին:

**Երեխաներ**

Հայաստանի Հանրապետությունում երեխաների սոցիալական պաշտպանության ոլորտի հիմնական նպատակը երեխաների սոցիալական պաշտպանությունն ու հասարակության մեջ նրանց ինտեգրումն է և կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների կյանքի որակի բարելավումը: Բարեփոխումների, ՀՀ կառավարության որոշած քաղաքականության հիմնական գաղափարախոսությունը երեխայի խնամքն ու դաստիարակությունն ընտանիքում ապահովելն է՝ մանկատներում և երեխաների խնամքի և պաշտպանության գիշերօթիկ հաստատություններում երեխաների թվի նվազեցման և այդ հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելման միջոցով: Բարեփոխությունների իրականացման, ինչպես նաև ՀՀ-ում երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային ծրագիր մշակելու նպատակով 2012թ. մարտի 20-ին ընդունվել է «Միջգերատեսչական հանձնաժողով ստեղծելու և անհատական կազմը հաստատելու մասին» ՀՀ վարչապետի N 232-Ս որոշումը:

ՀՀ կառավարության կողմից 2012 թվականի դեկտեմբերի 27-ին հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի դեկտեմբերի 18-ի N 1745-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» N 1694-Ն որոշումը:

Նախարարության համակարգի 7 մանկատներում իրականացվել է առանց ծնողական խնամքի մնացած 750 երեխաների խնամք, որից 520-ը՝ մասնագիտացված մանկատներում, ինչպես նաև սոցիալապես անապահով ընտանիքների 735 երեխաների խնամք՝ երեխաների խնամքի ու պաշտպանության գիշերօթիկ 8 հաստատություններում:

Իրականացվող քաղաքականության արդյունքում պետական մանկատներում պետական մանկատներում խնամվող երեխաների թվի կրճատման արդյունքում պետական մեկ մանկատուն վերակազմակերպվել է մասնագիտացված մանկատան՝ ՀՀ կառավարության 2012թ. հունիսի 7-ին հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի հունվարի 23-ի N 210-Ն որոշման մեջ փոփոխություն կատարելու մասին» N 716-Ն որոշումը: Համաձայն վերոնշյալ փոփոխության ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության «Մարի Բզմիրյանի անվան մանկատունը» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերակազմակերպվել է Մարի Բզմիրյանի անվան մասնագիտացված մանկատան, որի գործունեության առարկան դարձել է 0-18 տարեկան հաշմանդամ երեխաների սոցիալ-հոգեբանական վերականգնողական աշխատանքների իրականացումը, նրանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը, նյութական ու կենցաղային պահանջներին բավարարումը, խնամքի և դաստիարակության ապահովումը, ուսուցման և բժշկական օգնության կազմակերպումը:

2012թ. դեկտեմբերի 20-ին հաստատվել է «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական ապահովության նախարարության «Երևանի «Զատիկ» մանկատուն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերանվանելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003թ. հունվարի 23-ի N209-Ն որոշման մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» N1659-Ն որոշումը, համաձայն որի «Երևանի «Զատիկ» մանկատուն» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերակազմակերպվեց երեխաների աջակցության կենտրոնի:

Վերակազմակերպման արդյունքում Երևանի «Զատիկ» աջակցության կենտրոնը իրականացնում է՝

- կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող անօթևան 3-18 տարեկան երեխայի մինչև 6 ամիս ժամկետով շուրջօրյա խնամքի ապահովումը,
- Երևան քաղաքի կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող 6-18 տարեկան երեխայի ցերեկային խնամքի ապահովումը:  
 Կյանքի դժվարին իրավիճակներում գտնվող երեխաների սոցիալական պաշտպանության միասնական մոտեցումն ապահովելու, երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողովի Հայաստանում երեխաների պաշտպանության համակարգը կառավարելու, դիտարկելու և համակարգելու գործառնություններն ուժեղացնելու, ոլորտի ռազմավարության վերանայման նպատակով 2012թ. ՀՀ կառավարության կողմից հաստատվել են հետևյալ իրավական ակտերը.
- 2012թ. դեկտեմբերի 28-ի «Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողով ստեղծելու, հանձնաժողովի կանոնադրությունը և անհատական կազմը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի 2005 թվականի հոկտեմբերի 28-ի N835-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» ՀՀ վարչապետի թիվ 1295-Ն որոշումը,
- 2012թ. հուլիսի 20-ի ՀՀ կրթության և գիտության նախարարի թիվ 726-Ա և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարի թիվ 67-Մ/1/ «Հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար հատուկ ուսումնական հաստատություններում միասնական կառավարում և սոցիալական պաշտպանություն ապահովելու գործողությունների ծրագիրը հաստատելու մասին» համաձայն էր հրամանը: